

Forhandlinger paa Roskilde Landemode

1554—69.

Ved

Holger Fr. Rørdam.

De saakaldte Lande- eller Provstemoder (Stiftssynoder) paabydes ikke i Kirkeordinansen, ja omtales end ikke der, da den Sætning af Udkastet til Ordinansen, at Superintendenterne skulde »hvert Aar holde tøsser Præstemode«, ved Omredaktionen var bortfalden. De have dog, som bekjendt, deres Rod i ældgammel kirkelig Praxis. — I den første Tid efter Reformationen var det derfor overladt til Superintendenterne selv, om de vilde afholde saadanne Møder eller ikke. I Sjællands, Fyns og Skaane Stifter blev det dog snart Skik, at Superintendenten tilligemed Stiftslensmanden samledes en Gang hvert Aar med Stiftets Provster og dem af Præsterne, som havde Lyst til at møde; i de jyske Stifter ere — formodentlig paa Grund af de som oftest store Afstande — saadanne Møder neppe holdte stadigt nogensteds før 1618, i hvilket Aar en kongelig Forordning bestemte, at der for Fremtiden skulde holdes Provstemoder to Gange aarlig i ethvert Stift.

Forhandlingerne paa disse Provstemoder, de saakaldte Acta Synodalia, indtage en ikke uanseelig Plads blandt Kilderne til den danske Kirkes indre Historie efter Reformationen. De bestaa i den ældste Tid, saalænge de forefaldende Sager (causæ) afgjordes ved Bispens og Lensmandens Omrejse i Stiftet, næsten udelukkende af »Monita«,

eller Anvisninger og Formaninger til Præster og Degne fra Superintendenten og Stiftslensmanden, der tilsammen udgjorde Stiftsøvrigheden, og det i et langt videre Omfang end Bisp og Stiftamtmand nu. I en noget sildigere Tid (fra Aaret 1618) bestod Synodalierne gjerne af tre Afsnit: 1. kongelige Befalinger, 2. Monita, 3. Causæ (Sager angaaende Præste- og Menighedstugten). Senere kom endnu Beretningen om Indskuddene i den gejstlige Enkekasse til. I vore Dage ere som bekjendt de to Afsnit, som give de ældre Synodalierne deres væsentlige kirkehistoriske Betydning (Monita og Causæ) forsvundne, og det hele var, indtil de udvidede Landemodesforhandlinger gav mere Fylde, skrumpet ind til Beretningen om nogle Forhandlinger, der som oftest kun vedkom Stiftsstyrelsens verdslige Side, og til et tørt Register over kgl. Forordninger, Indskud i Enkekassen og den gejstlige Brandforsikring; hertil føjedes undertiden et Aftryk af den Prædiken, som en af Provsterne holdt ved Mødet¹⁾, eller, idetmindste for Sjællands Vedkommende i Biskop Mynsters Tid, en latinsk Tale af Biskoppen, hvori et pastoralt eller dogmatisk Emne behandles, eller et Indlæg gaves i Tidens kirkelige Spørgsmaal²⁾. Et Andragende, der i samme Biskops Tid indkom fra Sokkelunds, Smørums og Ølstykke Herreders Præstekonvent, om at Landemodesakterne skulde meddele Bidrag for Stiftets Vedkommende til Fædrelandets Kirkehistorie, mærkelige

¹⁾ Af slige Prædikener haves fra forrige Aarhundrede særskilt trykte Samlinger for Sjællands Stift: «Sermones ad clerum eller Prædikener ved de aarlige Provste-Moder i Siælunds Stift.» 7 Samlinger. Kbhvn. 1740—55.

²⁾ De sjællandske Acta Synod. ere, saavidt vides, trykte siden 1812. — Fra 1811 til c. 1830 var der til Landemoderne i Roskilde knyttet videnskabelige Forhandlinger (o: Oplæsninger af Afhandlinger fornemmelig af theologisk Indhold). En Del af disse «Videnskabelige Forhandlinger ved Sjællands Stifts Landemode» haves trykte i 3 Bind (Kbhvn. 1812—18). Om Forhandlingerne 1812 se Grundtvigs Roskilde-Saga S. 103—5. Grundtvig oplæste her sine «Roskilde-Riim».

casus conscientiae, Biskoppens Monita til Gejstligheden, — altsaa en Gjenoptagelse af de Elementer, der give de ældre Synodaler deres Interesse — mødtes med den lidt spidse Bemærkning, at der i Akterne ikke kunde meddeles andet, end hvad der var forhandlet ved Landemodet¹).

Medens altsaa Oplysningen om vore Dages Kirkeliv maa søges andetsteds end i Acta Synodalia, er Forholdet, som ovenfor bemærket, et andet i det første Aarhundrede efter Reformationen og vel endnu lidt længere. Omslaget sker, skjønt tidligere forberedt, væsentlig ved Enevoldsmagtens Indførelse. Fra denne Tid afgjordes nemlig næsten alle kirkelige Sager ved Kancelliskrivelser og kongelige Reskripter. I den tidligere Tid havde vel Kongen ligesaa godt som senere været Summus Episcopus, men Stiftsstyrelsen havde dog haft noget mere at sige. En Mængde Sager, som efter 1660 kom til at gaa gjennem Kancelliet, fandt tidligere deres Afgjørelse hos Bispen eller Lensmanden, eller for Landemodet.

Synodalpaamindelserne, hvoraf de fleste, om end i noget forandret Skikkelse, oftere vende tilbage, angive os ligesom Traaden i de kirkelige Spørgsmaal, der beskæftigede de forskellige Tider. I Opfordringerne og Befalingerne finde vi Oplysning om, hvad Kirkestyrelsen ønskede fremmet, i Forbudene se vi de Hindringer, der stillede sig imod det kirkelige Livs Fremvæxt; navnlig er det af Interesse at se, hvor længe det varede, og hvor mange Anstrængelser det kostede, inden man fik Bugt med mange Levninger af papistiske, ja vel endog af hedenske, Skikke, der vare dybt indgroede i Folket, og hvoraf nogle have holdt sig indtil vore Dage²).

¹) Oversigt over Forhandlingerne i Sokkelunds, Smørum og Ølstykke Herreders Convent 1845—48, S. 31—36.

²) I den papistiske Tid var det saaledes Skik, at Præsterne, forat skaffe et godt og frugtbart Aar, om Foraaret (Kristi Himmelfartsdag) gik ud paa Markerne og Engene og lyste Velsignelse over dem (Signeformularen have vi endnu i Manuale Curatorum secundum

Hvad de sjællandske Synodaler i Særdeleshed angaar, da har man ingen ældre end 1554. Om der tidligere har været holdt Provstemoder, kan ikke med Sikkerhed afgjøres, usandsynligt er det ikke, om der end ikke er sket nogen skriftlig Optegnelse af meddelte Monita. De udførlige, almindelige Forskrifter givne ved Nationalsynoderne i Kjøbenhavn 1540, i Ribe 1542, i Antvorskov 1546 og Kjøbenhavn 1555 erstattede de specielle Monita. Imidlertid er der dog Spor til, at D. Peder Palladius har givet saadanne; man har nemlig to »Expositiones pro pastoribus« givne af ham 1541 og 1542. Da de imidlertid ikke fremtræde som Landemodesforhandlinger og hver især kun omhandle et enkelt Emne, ere de ikke medtagne her, skjønt de, saavidt vides, ikke hidtil ere trykte ¹⁾.

Da det sjællandske Stiftsarkiv brændte 1728, lader det sig ikke gjøre at tilvejebringe en fuldkommen autentisk Text, om en saadan overhovedet nogensinde har været til. Vi have nu kun Afskrifter eller Afskrifters Afskrifter af de Optegnelser, Provsterne ved Landemodet gjorde efter Bispens eller Lensmandens mundtlige Foredrag, og som de senere ved Kalenterne, som gjerne holdtes umiddelbart efter Landemodet, meddelte deres Herredspræster. Kun ved Antagelsen af en saadan Tilblivelse kan den store Forskjellighed i de forhaandenværende Opskrifter forklares. 1567 befaledes, at Provsterne skulde diktere de forsamlede Præster de vedtagne Synodaler til Pennen; hermed var imidlertid ikke den autentiske Form sikret, saalænge Provsterne ikke fik Bispens Monita meddelte paa samme Maade, og dette synes for de her meddelte Synodaliers

usum ecclesiæ Roskildensis. 1513). Denne Skik holdt sig længe, og da Præsterne efter gjentagne Forbud ikke mere turde indlade sig derpaa, fik man gamle Koner til at gjøre det. Og dette er sket endnu i de allerseneste Aar idetmindste i en enkelt Egn af Fyn, men naturligvis i Smug. (Meddelelsen herom har jeg fra en Student, som selv er Bondesøn fra Fyn).

¹⁾ Se nedenfor Fortegnelsen over Synodal-Opskrifterne, Nr. 4.

Vedkommende kun at være sket to Gange, 1558(?) og Jan. 1567. For derfor at tilvejebringe en paalidelig og fuldstændig Text, har jeg taget alle de forhaandenværende Opskrifter for mig og sammenarbejdet dem. Da de imidlertid snart ere paa Latin og snart paa Dansk (og saaledes, at hvad der i en Opskrift findes paa Latin, i en anden meddeles paa Dansk), eller i en broget Blanding af begge Sprog, har jeg foretrukket at meddele det hele paa Dansk¹⁾, idet jeg lod de Synodaliere, jeg forefandt affattede i dette Sprog, uforandrede (hvor man derfor i det følgende møder gammel-dags Vendinger og Ord, vise disse hen til Kildens Udtryksmaade). Hvor der kunde være Tvivl om det latinske Udtryks Betydning, har jeg sat det til i Parenthes, andre Opskrifters Afvigelser har jeg bemærket i Anmærkningerne eller med et »eller«. Naar det samme Monitum oftere vender tilbage, har jeg undertiden indskrænket mig til at meddele det ved det første Aar, det forekommer, og i Noten bemærket, naar det atter gjentages. De enkelte Monita ere gjerne numererede i Afskrifterne; men da disse Numere vexe i de forskjellige Afskrifter, eftersom der er medtaget flere eller færre Monita, ere Numerne her udeladte. — Inden jeg gaar over til Meddelelsen af Synodalierne selv, skal her først gives en Udsigt over de Haandskrifter, jeg har benyttet; jeg har vel endnu haft nogle andre til min Raadighed, men da det kun var Afskrifter uden Værd, ere de ikke medtagne her.

1. Gl. kgl. Saml. 3666. 8vo. (Kgl. Bibl.) Synodalia Roskild. 1554 og 1559—69; denne Afskrift er betegnet: *Hic liber scriptus est a Christiano Matthiæ f. Then 13 Septemb. Anno a Christo nato. 1591.* — Bag i Heftet er indført Synod. Aarhus. 1618 »af Jacobus Torchilli Pomarius, Verbi Dei minister in Zøfthen, anno 1618«.

2. Gl. kgl. Saml. 3667. 8vo. Synod. Rosk. 1554 og 1559—74 de sidste Aar ufuldstændigt) og 1615—34. Den ældre Række er ens-

¹⁾ Jeg har dog gjort en Undtagelse med Synodalierne for Aaret 1558, dels forekomme de nemlig kun i 1 Opskrift (Nr. 4) og dels have de en saa fast Form, at det er aabenbart, at de netop i denne skriftlig (eller ved Diktat) ere meddelte.

lydende med Nr. 1, dog ikke Afskrift af denne, men de have fælles Grundskrift. Af den senere Række er den største Del samtidig Optegnelse af Nicolaus Johannis pastor Fellitzlebiensis et præpositus (1615). I dette Hefte findes endvidere de Statuta collatoria pastorum provincie Arsensis, som ere meddelte i Ny kirkehist. Saml. I, 143—48, og nogle Kongebreve om gejstlige Sager fra K. Frederik II.s Tid.

3. Kallske Saml. 472. 4to. (Kgl. Bibl.) Syn. Rosk. 1559—1617. Afskriften er fra første Halvdel af 17de Aarh. (c. 1630). Texten afviger ofte temmelig stærkt fra Nr. 1 og 2. Bindet indeholder desuden Afskrifter af en stor Mængde Kongebreve og andre Stykker til den danske og norske Kirkes Historie i 16de og 17de Aarhundrede. Den sidste Del af Haandskriftet bestaar af samtidige Afskrifter af Konge-, Biske-, Lensmands- og Provstebreve vedkommende Musseherreds Præster paa Laaland fra 1638 til 1657.

4. Ny kgl. Saml. 1171. 4to. (Kgl. Bibl.) Synod. Rosk. 1558—1682. Afskrift fra Beg. af 16de Aarh. Væsentlig samme Text som Nr. 3. For et Par Aar er ogsaa Texten i Nr. 1 og 2 meddelt. Her findes tillige Afskrifter af Statutterne ved Bispemøderne 1540, 1546 og 1555 og af D. Ped. Palladii »Expositio pro pastoribus« for 1541 og 1542; den første af disse handler om Skriftemaalet i Almindelighed, den anden om, »hvorledes Manddrabere skulle aabenbarligen afløses og forliges med den kristne Kirke.«

5. Ny kgl. Saml. 1170. 4to. indeholder, foruden nogle samtidige Optegnelser om Synod. Rosk. 1689—1704, den bekendte Ole Henrik Möllers (siden Rektor i Flensborg) Afskrift (skrevet i Kbhvn. 1741) af 1. og 2. og Begyndelsen af 3. og desuden af nogle Synodaloptyegnelser for 1555, 59 og 60 af Hr. Christen, Præst i Tølløse og Provst i Merløse Herred¹⁾ (for et Par Aar meddeles saaledes tre Texter), samt af Bestemmelserne ved de tvende Nationalsynoder i Kjøbenhavn 1540 og 1555; af de sidste findes baade en latinsk og en dansk Text²⁾.

6. Donat. Var. 34. 4to. (Univ. Bibl.) Synod. Rosk. 1562—1609 og 1626—1654. Den første Del er i det væsentlige samme Text som Nr. 3, dog med Afvigelser og ikke saa fuldstændig. Afskriften synes at

¹⁾ Af Danske Mag. 3 Række VI, 268 skulde man ellers antage, at denne Mand maatte være død 1558 eller senest 1559. (Om denne Mand se forøvrigt Christian III.s Hist. Supl. S. 48.)

²⁾ Decreta Synodi Havn. 1540 ere trykte i Pontopp. Ann. III, 258—63. De 1555 vedtagne Tillæg til Kirkeordinansen ere trykte 1. paa Dansk i Christian III.s Hist. II, 242—52, 2. paa Latin i samme Skrift, Supplementet, S. 146—153. Da intet af disse Aftryk imidlertid stemmer saa ganske med de forhaandenværende Afskrifter, var en ny Udgave af disse og andre Bispemøders eller Nationalsynoders (og da navnlig den Antvorskovske 1546) Bestemmelser ønskelig.

være fra Slutningen af 17de Aarh. Det er denne Opskrift, som Pontoppidan jævnlig har excerperet i sine *Annal. eccl. Danicæ*.

7. Ny kgl. Saml. 1172. 4to. Synod. Rosk. 1560—67, 1591—1726 (enkelte Aar mangle), nyere Afskrift (18de Aarh.). Den ældre Række har samme Text som Nr. 1 og 2.

8. Kallske Saml. 489. 4to. Synod. Rosk. 1554, 1559—1671, med enkelte Huller. Det er den flittige og nøjagtige Samler, Provst D. G. Zwergs fortræffelige Afskrift af forskellige Opskrifter (tildels de ovenanførte).

Endelig kan det bemærkes, at der i P. Paludans *Magazin for Lidende*, 2. D. II, 22 ff. findes nogle Udtog af sjællandske Synodalier, der imidlertid som Textkilde ikke ere af nogen Betydning. — I Heibergs Peder Palladius findes en Del af denne Biskops Synodalier meddelte efter Biskop Harboes Afskrifter.

Nogle Artikler fremsatte paa Landemødet i Roskilde 1554 af D. Peder Palladius.

Om Maaden at forkynde Evangeliet paa og om Undervisningen i Katekismus.

I Messen maa ikke ske nogen Opløftelse (thi Kristus har ikke indstiftet dette) eller Knæbøjning¹⁾.

Slutningsvelsignelsen skal udtales som til en enkelt (singulariter) og ikke som til flere (pluraliter).

Indstiftelsesordene skulle synges med den Tone, som angives i Ordinansen.

Den hellige Nadvere maa ikke holdes »in præsencia funerum« (d: medens en Ligskare med Liget er i Kirken).

Ingen maa tages til Alters, uden de først hver for sig ere overhørte og have modtaget Afløsning (privata absolutio).

Intet Skrifte maa høres i Bøndernes Huse, uden Nødvendigheden kræver det, men dette Skrifte kan forandres til en Overhøring i Katekismus.

¹⁾ Det behøver neppe at bemærkes, at Messen her, som altid i ældre Tid, betegner Fremsigelsen af Indstiftelsesordene ved Nadveren.

Børnene skulle blottes ved Daaben, enten helt eller idetmindste til Navlen, forat ikke Folk, der omgaas med Trolddom (veneficia), skulle komme med Voxbørn og faa dem døbte, for saa at øve Trolddom (veneficia) med dem ¹⁾).

Fadderne skulle være tre eller fire i Tallet.

Børnene skulle døbes strax efter at Hallelujah er sunget ²⁾).

Barselkvinder skulle indledes, dog uden Lys. Thi Lys ved Barselkvinder er stik imod den kongelige Ordinans, og brugtes fordem til at holde Djævelen borte, af hvem man falskelig mente, at disse Kvinder vare besatte.

Løstgæstige Fruentimmere skulle ikke indledes som andre ærbare Koner.

Der maa ikke lyses Velsignelse over Enge og Marker.

Paaskemad skal der ikke lyses Velsignelse over. Denne papistiske Skik er nemlig afskaffet i de andre Stifter.

Ugudelige Billeder ³⁾ og Faner skulle skaffes ud af Kirkerne.

Degnene skulle efter Ordinansen oplære Ungdommen paa Landet i Katekismus.

Præsterne skulle købe sig nyttige Bøger, saa at de foruden Bibelen have Luthers, eller Melanths, eller Brentii eller Spangenberg's Postil, ligeledes Melanths Apologi og Loci communes, ligeledes Luthers eller Brentii eller Palladii Katekismus, ligeledes den kongelige Kirkeordinans.

Gamle og alderssvage Præster skulle holde Kapellaner, som kunne undervise Folket i Guds Ord.

¹⁾ En saadan overtroisk Brug af Voxbørn forekommer oftere i Trolddomssager fra 16de Aarh. Man forfærdigede et Billede af Vox, tilføjede det den Skade, som man vilde ønske over den Person, Billedet skulde forestille; og idet man udtalte dette Ønske, gik det, som man mente, i Opfyldelse paa den virkelige Person. (Danske Mag. 3 R. I, 53. 56. 344). — Det samme Monitum findes i nogle Afskrifter af Synodallierne fra 1559.

²⁾ Senere bestemtes i den Norske Kirkeordinans, at de uægte Børn til en Adskillelse skulde døbes strax efter Prædiken.

³⁾ D. e. Helgenbilleder.

Forhandlinger paa Landemødet i Roskilde 1555.

Alle Sognepræster skulle have Kirkeordinansen, som de flittig skulle gennemlæse og have imellem Hænder (manibus terant), og efter den skulle de »pro virili« forholde sig i deres Embede.

Præsterne skulle købe sig Philips (Melanths) Loci communes og andre nyttige Bøger, som nævnes i oven-omtalte Ordinans.

Ingen Drukkenbolt eller ivrig Dranker (strenuus potator) maa findes imellem os, at Præsten desbedre kan fyldestgøre sit Embede, især hos de syge.

Naar nogen Nød er forhaanden (tempore necessitatis), maa Landsbypræsten om Søndagen efter endt Tjeneste fremsige Litaniet, dog ikke paa Festdagene (et minime in feriis)¹⁾. Men hvis Bønderne endelig forlange slig Gudstjeneste af deres Præster, saa skal han svare: Jeg kan paa ingen Maade gjøre det, fordi det er forbudt paa det offentlige Landemode; hvis ikke Sognefolkene ville give Almisser, Brød, Ost o. desl. til de fattige, saaledes som de forudm gjorde ved Korsebyrd.

Der skal prædikes skarpt og flittigt af alle mod Troldkarle (venefici) og Troldkvinder, Besværgere (incantatores) og Besværgersker og de ugudelige »tibicines«²⁾, fordi de med deres onde Kunster og Trylleri prædike saa meget tilbage, som vi prædike frem.

Bandsættelse for Smaating forbydes, efter Ordinansen. Men vil man endelig have nogen bandsat for et eller andet, som end Sognepræsterne ofte bemødes med, da skal man (o: Præ-

¹⁾ Litanitjenesten var, som man ser af flere Monita, meget yndet af Almuen, formodentlig fordi den som liturgisk Gudstjeneste (Afsyngning af Kyrie eleison o. desl.) mindede om den katholske Gudstjeneste. Deraf maa vel Forbuddene mod den forklares. Som Bods-gudstjeneste passede den ikke til Festdagene.

²⁾ Betyder, som bekjendt, en der spiller paa Skalmje eller et lignende Instrument. Hvorledes Trolddom paa denne Maade øvedes, vides ikke bestemt; man kan tænke paa de gamle Sagn om Folk, der bleve forhexede, ved at der blev spillet for dem paa en egen Maade.

sterne) svare dem saa: Fly mig Kgl. Majestæts, Lensmandens, Superintendentens eller Provstens Brev eller Befaling derpaa, ellers vil eller maa jeg ikke gjøre mod Ordinansen; men lyse maa man en Gang, anden Gang og tredie Gang, og end haardt.

I Prædikenerne skal der tales forsigtigt om Prædestinationen, Treenigheden og visse andre Punkter i Skriften; forøvrigt skal man straffe Folks Laster uden at nævne nogen ved Navn, uden hvem der er aabenbarligen bandsat.

Endelig skal man i Prædikenerne undgaa upassende Forbandelser, som man kalder Skjælden, Banden og overvættets Maledidelse, f. Ex. I skulle faa Fanden, Djævelen tage eder, forbandede være I, osv.

Præsten være altsaa i alle hæderlige Sager et Mønster for Hjorden, »forma bonorum operum, speculum aliorum, præstanda opera confessionis et dilectionis«, han vogte sig med største Flid, at han ikke skal besmitte Kirken ved noget Anstød, og at ikke nogen iøjnefaldende Last skal bemærkes hos ham, hvorved han gjør sig selv foragtelig og formindsker sin Indflydelse.

Om Degnene.

Det blev paany paalagt eder Degne flittigt at lære Ungdommen Katekismus i alle Kirker og Landsbyer, idetmindste tre Gange om Aaret, hvis I ikke ville miste eders Embeder, som Kgl. Maj.s Ordinance byder.

Enhver af eder skal findes flittig i sit Embede, idet I adlyde eders Sognepræster i alle tilladelige og forordnede Tjenester inden og uden Kirken, og ikke knurre mod dem ved Bryllupper eller Gjestebud, især naar og saa ofte de paalægge eder at lære Børnene Katekismus.

Men Gjenstridigheden hos visse uregjerlige Bønder, der ikke ville lade deres Børn møde hos Degnen enten i Kirken eller i et privat Hus, skal i sin Tid straffes (suo tempore mulctabitur) af Øvrigheden.

I Heibergs Ped. Palladius, S. 176, er der efter Biskop Harboes Af-skrift meddelt nogle »Synodalia D. Pet. Palladii» uden nærmere Betegnelse af Aaret, da de ere givne. De bestaa af 12 Artikler, hvoraf de 10 oftere komme igjen, og derfor ikke meddeles her; derimod kan følgende mærkes:

Børn, der dø uden Daab, skal man begrave paa Kirkegaarden, men uden Præstens Medfølge ved Begravelsen, ligesaa lidt som der maa bruges Klokkeringning, Sang af Skolebørnene eller andre Ceremonier.

Alle Kirkegaarde skulle holdes rene, og Gravene jævnes og holdes rene om Sommeren¹⁾.

1558.

De doctrina.

1. Ut minister rite docere possit, ante omnia certam scripturæ sacræ lectionem sibi proponat, et doctrinam locorum communium adjungat, ut certam teneat Christianæ religionis formam, et vitet mutabiles (? disputabiles) quæstiones, de quibus verbum Dei nihil diserte pronunciat.

2. Ad hanc rem unusquisque sibi libros in ordinatione Regia præscriptos comparet, ut si quando in visitatione a Superintendente interrogatus fuerit, veras de singulis doctrinæ partibus responsiones dare possit.

3. Publicas suas conciones minister præcipue ordinet et instituat, et in certos locos materiam propositam redigat, qui cum scopo textus quam maxime congruunt, nec, quicquam in buccam venerit, temere effutiat, sed certum dicendi modum ex verbo Dei perpetuo sequatur.

4. Urgeat diligenter inter cæteras doctrinæ partes articulum justificationis, ipsumque simpliciter et fideliter tradat, ut unusquisque perspicue cognoscat, qua in re justitia Christiana posita sit.

5. Habeat et pastor sui gregis curam, nec unquam vel docendi tempus intermittat, vel ædituum aut alium quem-

¹⁾ Jfr. Christian den Tredies Hist. Suppl. S. 230

piam ad functionem ecclesiasticam non ordinatum vel examinatum admittat, nisi velit publice coram tota synodo accusari. Cum autem gravis aliqua necessitas impellit, potest vicinus pastor ad officium rogari, ita tamen, ut propter hanc occupationem a proprio ministerio non cesset. Nemo autem facile propter quamcunque causam alterius operam postulet, nec longius ab ecclesia sua discedat, nisi viâ causa antea a proposito cognita fuerit.

6. Unusquisque, dum docet, doctrinam suam ad ædificationem accomodat, et more prophetico et apostolico utiles admonitiones, exhortationes, objurgationes, consolationes extruat, ut homines ad veram poenitentiam excitentur, atque veram consolationem ex verbo Dei percipiant. Abstineat quoque pastor ab omni maledicentia, quæ ecclesia plus turbatur quam ædificatur.

7. Damnet et nonnunquam, data occasione, fanaticas opiniones et quascunque superstitiones cum verbo Dei pugnantes, ut in ecclesia doctrinæ puritas retineatur, et omnis prophanatio evertatur.

De expositione ordinaria catechismi.

1. Nunquam pastores ruralium ecclesiarum post concionem et recitationem totius catechismi simplicem alicujus partis expositionem negligent, sed certam exponendi rationem sequantur, ut rudiores partium catechismi sententiam interrogati reddere possint.

2. In singulis quoque partibus quæstiones eas tractent potissimum, quæ cognitu sunt necessariae, absque subtili et arguta disputatione. In doctrina legis: quid lex? An quisquam legem Dei impleat? Quatenus lex abrogata? Quid legis usus? atque sic in reliquis partibus eandem rationem observent.

3. Quia in tradendo catechismo æditui negligentiores esse solent, suarum partium esse existiment pastores certis anni temporibus juventutem rusticam examinare, defectus corrigere, et serio totam catechismi doctrinam proponere,

ne quid in hac simplici doctrina vel omittatur, vel perperam ex inscientia immutetur.

4. *Æditui* sui in erudienda juventute negligentiam pastor bona fide et conscientia ad præpositum deferat, a quo si *ædituus* admonitus non emendaverit se, per Superintendentem et Præsidentem ab officio deponatur.

5. Parentes sedulo admoneantur non solum a pastore sed etiam a præposito in visitationibus, ut de liberorum suorum institutione serio cogitent, nec cum Dei contumelia salutaris illa educatio et Regiæ Majestatis ordinatio contemptui hæbeat.

6. Refractarii, contumaces, inobedientes apud Præsidentem Regium accusentur, ne nimia impuritate et licentia alii ad similem contumaciam invitentur.

7. In examine puerorum observentur singulorum ingenia, ut ii, qui literis idonei videntur, præceptoribus parentum voluntate commendentur, et ab ineunte ætate de bonis literis instituantur.

De peculiaribus concionibus.

1. Peculiares conciones, ut de vocatione, de ministro verbi, de baptismo Christi, de cœna, de diaconis etc. secundum ordinationem servantur constitutis temporibus, ut passim in ecclesiis nostris consensus retineatur.

2. Ubi pastor aliquis duas habet parochias, in quibus plures sint parochiani, atque pleniori etiam institutione opus habent, quam quæ diebus Dominicis proponi solet, potest pastor populum vel diebus Mercurii vel diebus Veneris ad templum convocare, ut tunc vel Evangelii pars vel catechismi explicetur, quam (? quemadmodum) in proxima synodo conclusum est.

3. Sciant pastores non tantum publicum sibi docendi munus incumbere, sed etiam privatim apud singulos homines, quos intellexerint vel in aliquo errore hærere, vel dubitatione permoveri, vel contemptim de verbi ministerio sen-

tire; nihil enim hic reliquant, ut tales in viam revocare possint.

4. Nunquam intermittantur consvetæ preces ecclesiæ pro ministerio, pro omni gubernatione, pace, afflictis etc., ne orandi studium pastorum quorundam oscitantia fiat languidius.

5. Quia adhuc in multis templis quædam idolatriæ instrumenta retinentur, data occasione diligenter admoneatur populus, ut cogitet, quam serium sit mandatum Domini de non faciendis aut adorandis sculptilibus, ut successu temporis simulacra in templis relicta tanto melius auferri possint.

De sacramentis.

1. Baptismi ratio secundum ordinationes servanda est, atque lectiones et preces omnes apud locum baptismi sunt recitandæ.

2. Urgeatur nonnunquam Regiæ Majestatis constitutio de numero susceptorum vel patruorum, ut vocant, ne quorundam avaritiæ concedatur, qui hoc officio etiam lucellum quoddam captant.

3. Ubi infantes domi baptizati sunt, agat minister secundum ordinationem, nec exorcismos adhibeat, sed tamen preces et gratiarum actiones, secundum tenorem in ordinatione præscriptum.

4. Non negligenda est admonitio ad finem baptismi de honesta baptizatorum educatione et institutione, ut adultiores facti de stipulatione hac cogitent, et usum baptismi sui meditentur. Baptismus infantis propter convivium minime protrahi debet, sed admonendum est inde vulgus, nec sic consuetudini pareat, ut infans baptismo spoliatur.

5. Cæna reverenter et ordinate administretur, absque papistico elevandi ritu et ineptis gesticulationibus, præmissa exhortatione, quam uniformam nostræ retinent ec-

clesiæ, ne ab imperitiis aliquid præter institutionem Christi proponatur.

6. Dammandus hic mos est, quod quidam certis tantummodo anni temporibus communicent, magis ad consuetudines quam ad verum usum cœnæ Dominicæ respicientes.

7. Nullo pacto ad cœnam admittantur ii, quos ordinatio Regia [vetat], neque qui catechismum ignorant, aut cœnæ prorsus non intelligunt.

De absolutione.

1. In absolutione privata sit diligens ministrorum opera, ut conscientiis bene consoletur, atque non quam cito sed quam recte hic se expediant, considerent.

2. Antequam inchoetur ministerium in templo, absolvantur quotquot eo die absolvi possunt, ne per vices (quod passim ruri fieri videmus) pastor conscientias expediat, et alia officia apud altare peragat.

De aliis ceremoniis in ecclesia.

1. Puerperæ secundum consuetudinem introducantur, sed sine cereis, et habeat pastor adhortationem ad gratiarum actionem pro tanto beneficio et salvo mulieris partu.

2. Cantiones et psalmi pro temporis ratione ad ædificationem observentur, ut assuefiat populus, ut una canere possit, communiter vero post concionem de pace canendum est.

3. Non negligantur dies festi, qui in ordinatione notantur, sed admoneant pastores illis diebus populum, ut diligenter historiam attendat, et in aliquo articulo symboli nostri comprehensa intelligat.

4. In civitatibus diebus dominicis et aliis festis haudquaquam omittantur matutinæ et vespertinæ conciones, in ruralibus vero ecclesiis vespertinæ conciones tribus summis festis servari debent.

5. Qvorundam pastorum reprehendenda est negligentia, qui in summis festis tantum primis duobus diebus concionantur, ac tertio die nullum prorsus in ecclesia ministerium exhibent.

6. Habeant etiam hanc curam pastores, ut æditui vel diaconi in templis distincte canant, et psalmos consvetis tonis efferant, absque histrionica illa intonatione, quæ in quibusdam locis sequatur.

7. In solennitatibus nuptiarum nullas ineptias admitti patiantur pastores, ne histrionum et tibicinum scurrilitate turbetur ministerium, sed omnia decenter agantur, ut hæc divina institutio magni fiat.

De disciplina.

1. Quia sine disciplina respublica Christiana incolumis nequit consistere, diligenter attendant ministri verbi, ut et lapsus in ecclesia corrigant, et se certis ordinatisque legibus in tota vita subjiciant.

2. Delicta, quæ occulta sunt, secundum regulam Christi Matth. 18. corrigantur 3: privata et fraterna (si fieri potest) admonitione tollantur, nec ulterius procedatur, nisi conspecta fuerit peccantis contumacia.

3. Ad excommunicationem eundem non est, nisi cum in manifesto delicto de hominis pertinacia et impœnitentia constiterit; tunc enim talis excommunicatione feriendus est; ita tamen ut, conspecta resipiscentia, ad ignoscendum ecclesia sit parata.

4. Excommunicatus non absolvatur, nisi fuerit visa seria ipsius pœnitentia, ne in consimilia flagitia cum majore scandalo prolabatur. Nemo temere et privato consilio hoc ecclesiæ flagello utatur, nisi bene cognita causa, et nisi præpositum pastor in consilium adhibuerit.

5. Abusus ille reprehendendus est, quod quidam personas, non nefas, excommunicent, atque hoc pacto vel furta vel alia quædam occulta inquirere nitantur.

6. Mulieres, qvæ infantes suos oppressere, cum a præposito examinatæ vel absolutæ fuerint, proximo die Dominico ipsarum pœnitentia ecclesiæ declaretur.

7. Meretrices, qvæ post partum introduci cupiunt, publice eodem die una cum scortatoribus suis coram ecclesia culpam deprecentur cum promissione de emendatione vitæ.

8. Diligens sit minister in censura morum, nec tantum taxet illa atrocita delicta, homicidium, veneficium, adulterium etc., verum etiam communiter grassantia, ebrietatem, commessiones, nocturnas choreas, usuras, luxum vestium.

9. Nullus verbi minister fœnus vel mercaturam exerceat, aut turpi qvæstui vacet, nec in choreis aut lascivis saltationibus inveniatur.

10. Deliberationes de computationibus et conviviis minister cum suis parochianis non suscipiat, multo minus computationes suo exemplo stabiliat.

11. In conviviis et nuptiis nullus pastor officium architriclini suscipiat, aut se symposiarcham constituat, neque in foro se rabulam exhibeat, talibus enim ineptiis vehementer ministerium dehonestatur.

12. Ad convivium aliquod invitatus pastor ultra ordinarium tempus convivium non protrahat, neque ad mensuram potare teneatur, aut ad potandum alios cogat sive provocet.

13. Qvi frequentibus poculis deditus est, vel se emendet, vel si incorrigibilis fuerit, publice in synodo, habito iudicio fratrum, ab officio deponatur.

14. Caveant ministri, ne suo exemplo sint parochianis suis occasio violandi sabbathum, aut aliud quidvis vitio dignum perpetrandi, cum sint ipsi exemplaria gregis.

15. Notorium aliquod ministri scelus a præposito vel vicinis pastoribus haudquaquam celari debet, sed aperte declarari Superintendenti, ut scandalum ab ecclesia tolli possit.

16. Vestitus ministrorum secundum ordinationem sit decens non aulicus aut histrionicus (ut in multis videri licet), arma illicita non circumferant, sed vita, habitu, sermone et conversatione omnis honestatis, modestiæ et pietatis exempla præbeant. Neque probandus est luxus, quem quidam permittunt uxoribus in vestitu.

17. Sepulturam ministrorum verbi omnes fratres provinciales sua præsentia, si fieri potest, ornent, viduas ipsorum consolentur, ac quocunqve possint officio juvent.

Visum est fratribus utile, ut d. præpositus, qui non impeditur duabus parochiis, possit nunc hujus nunc illius pastoris ecclesiam visitare, et ex improvviso audire conciones, atqve ita testimonium de ipsorum doctrina ferre. Visum est præterea utile, ut diaconi senes, qui non possunt canere nisi valde male, quærant sibi diaconum coadjutorem, vel ex propria familia, vel aliunde. Admoneant diligenter pastores de juvandis pauperibus et de remittendis circumforaneis, qui circumcursitant. Audiendum deinceps, an aliqua sit discordia, vel inter ipsos pastores, vel pastores et diaconos.

Nogle Artikler, som bleve forhandlede og samtykte paa Landemodet i Roskilde d. 28. (eller 20.) Juni 1559. (D. Ped. Palladius).

Ingen Sognepræst skal udgive eller besegle noget Sognevidne uden alleneste Skudsmaal, hvor nogen har levet, hvor han er født eller bor. Hvo som andre Vidner vil have, han fare til Herredsting eller Landsting, som Loven udviser.

Ingen Herredsprovst maa efter nogen Præsts Død tilstede nogen Præst eller Student at opstige i Prædikestolen og lade sig høre eller begjære Kald til noget Sogn, uden han har været hos Bispen og har hans Skrivelse med sig (ell. Samtykke dertil).

Ingen Sognepræst maa tilstede nogen, som ikke er ordineret, at prædike i sin Kirke uden Herredsprovstens

Samtykke, og det maa kun ske i Nødstilfælde, som naar Præsten er syg.

Ingen Provst eller Præst maa give nogen Pasbord ud at drage af (ell. over) Landet med, uden sine egne Tjenere, Piger og Dreng.

Ingen Sognepræst maa give nogen Breve til dem, som gaa efter Brandstød eller tigge til Mandebod eller andet saadant, men han maa alleneste lyse for dem hjemme i sine egne Sogne. Have de siden videre Hjælp behov, da skal han forskrive dem til Lensmanden¹⁾, at de der tage Brev af ham, hvor længe og hvor langt de maa gaa, at der ej skal blive et evigt Trygleri af²⁾.

Alle Provster og Sognepræster skulle have Fuldmagt til at lade hindre alle Løbedegne, som fare om og sælge »Sværdbreve« og andre løgnagtige Skrifter for Koldesygge og anden Sygdom, og dennem lade forsende til Lensmanden.

Alle Sognepræster skulle tillyse, at de skulle beses, som gaa efter Guds Almisse, i Kjøbstederne af Borgemester og Raad, paa Landsbyen af Præsten og Kirkeværgeren med de bedste Sognemænd, [som skulle] have Tilsyn med deres fattige efter Kgl. Maj.s Recesses Lydelse.

Item skal der lyses Skyld (ell. Skylling, Schiolding, Skyllning) over alle Tryglere, som løbe omkring i Landet og ikke rette sig efter Kgl. Maj.s Recesses Lydelse. Og hvo som huser eller hæler samme Tryglere efter denne Dag, skal bøde derfor som den, der huser andre fredløse³⁾.

Intet lønligt Ægteskab skal gjælde udi Rette, uden det er sket retteligen aabenbare med Slægt og Venners Raad og Samtykke. Ingen Præst skal give nogen sammen

¹⁾ Eller: Herredsfogeden.

²⁾ Dette Monitum gjentages 1561.

³⁾ »Dette haver ingen Gjænge,« bemærker H. Niels Hansen i Føllesløv, i Opskr. Nr. 2.

i Ægteskab, besønderligen løse Folk, uden der er tilforn lyst og forkyndt af Prædikestolen ¹⁾).

Den tredie Paaske-, Pindse- og Juledag skal holdes hellig efter Ordinansen; den som herimod gjør, skal straffes efter Loven for Helligbrøde og som den, der bryder Kgl. Maj.s Ordinans.

Der skal ringes i alle Kirker Aften og Morgen Fredsklokke, i den Sted som man tilforn havde ringet Marieklokke, og derfor skal Almuen paamindes flittigen om den rette Brug.

Kirkeværgerne skulle med Sognepræsternes Raad og Samtykke og Vidskab, og nogle af de bedste Sognemænd, handle med Kirkens Bygning og Forbedring, tilgavns, og ikke allene, hemmeligen raade, eller forkomme noget af det, Kirken tilhører.

Tvende Gange om Aaret skal man afkynde dem at blive fra Sakramentet, som leve i aabenbarlige Synder, eller og hemmeligen, efter Ordinansens Lydelse, og da ingen besønderlige ved Navn at bandsætte. Men de, som tit og ofte ere paamindte og ej vil rette sig, dem maa man bandsætte om Søndagen, saa tit som Behov gjøres.

Skal forkyndes alle dem, som haver nogle øde Kirkejorder, at de endelig komme ud til Lensmanden og lade ham se og vide deres Adkomst, hvilke som ikke hertildags have været ude ²⁾).

Kalent skal ikke holdes uden en Gang om Aaret i hvert Herred over det ganske Stift, og maadeligt uden Overdaadighed efter kgl. Befaling, paa den Tirsdag næst Landemode er standen. Og ej skal tilbydes eller forsamles til samme Kalent uden alleneste Sognepræster med deres

¹⁾ I andre Afskrifter findes dette Monitum i en lidt afvigende Form (se Heiberg, Ped. Palladius, S. 179). Sml. kgl. Befaling, dat. Kbhvn., Onsdag næst efter vor Frue Dag Assumpt. 1555, trykt i Chr. III. Hist. II., 509-10, og Paus, Forordn. S. 315.

²⁾ Eller: Alle Kirkejorder skulle fæstes hos Lensmanden paa Kgl. Maj.s Vegne.

Degne og Hustruer, om de det selv saa beramme og samtykke. Ej skulle Degnene gjøre Kalent, men efter deres Evne hjælpe deres Sognepræst.

Hver Provst skal gjøre et klart Register paa alt det Mensalgods og de Annexer (o: Annexgaarde), Præsterne have, og lade det komme til Stiftets Lensmand. Desligeste og paa Kirkens Friheder i Skov, Mark, Landgilde, Oldengjeld osv.¹⁾.

Alle Præster skulle komme til Lensmanden før Bartholomæi Dag og præsentere deres Breve, som de have paa deres Mensalgods.

Der maa intet kjøbes eller sælges fra Kirker uden Nød og Trang og Provstens og Præstens Vidskab, med de bedste Sognemænds Vilje og Samtykke, at det kan ske med Kirkens almindelige Samstemning.

Naar nogen Kirke bliver præsteløs, da skulle Kirkeværgerne søge Provsten og give saa strax Bispen Bud. Hvad Budet skal have til Løn, skal Kirken betale og skrive alt i hendes Regnskab.

Ingen Provst eller Præst maa fare til Tinge, og tage nogen anden i Forsvar eller Værgemaal op.

Præsterne skulle holde sig præstelig föruden Fyrrør²⁾, med en ærlig Klædesæd og anden Tugt og ærlig Skik.

Efterladenhed hos Præster skal straffes, naar de forsømme Katechismusprædiken om Søndage.

Bandsættelse maa ikke forkyndes i Treenighedens Navn uden over vitterlig lastefulde Personer, naar de først efter Kristi Befaling er paamindede hemmelig og aabenbar. En Tyv, som ikke er bekjendt, kan ikke bandsættes i Treenighedens Navn, men nok ellers lastes (reprehendi).

Skolemesteren af Præstø skal fly sig en Person, som

¹⁾ Videre gaa Optegnelserne ikke i endel Afskrifter, i andre tilføjes endnu de efterfølgende Artikler.

²⁾ D. e. Bøsse. En anden Opskrift har: Lyde.

kan være Hører, og han skal være Degn til Skippinge Sogn¹⁾.

Baarse Herred skal være forpligtet at hjælpe Hospitalet af Næstved; men kommer Kongens Brev, da skulle de og hjælpe Hospitalet af Kjøbenhavn, som de formuendes ere og ville.

Synodalia fremsatte i Roskilde af hæderlige Mænd M. Hans Albretsen, Biskop, og Hr. Herluf Trolle, Lensmand, i Overværelse af Provsterne, nogle Præster og Kanniker. Aar 1560²⁾.

Beklagede Lensmanden, at Synodalia for det foregaaende Aar, 1559, ikke holdtes ved Magt.

Først at den Bedeklokke hertildags ikke sommesteds haver været ringet Morgen og Aften, og at Præsterne ikke have givet Almuen den rette og endelige Aarsag tilkjende, hvorfor den ringes skal³⁾.

Dernæst om de Tryglere at aflyse, som løbe og stryge Landet igjennem, og alle Løbedegne, som fyge om fra det ene Herred til det andet, og efter et helt Aars Forløb ikke vende tilbage til Skolen⁴⁾. Hvo som lyser for Trygled egne eller giver dem noget, skal have forbrudt 30 Lod Sølv⁵⁾

¹⁾ Jvnfr. det saakaldte Klemmebrev for Sjælland, Christian den Tredies Hist. Suppl. S. 142.

²⁾ "Anno 1560, videlicet illo maligno, ut vocant," føjes der til i nogle Opskrifter.

³⁾ I andre Opskrifter: Pastores sedulo auditores suos admoneant pulsum illum matutinum et vespertinum seruandum, ut indicetur tempus orandi et gratias agendi pro pace, ideoque audita campana ardentem Deo pace concessa gratias agent, et ut eum orent, ut ecclesiæ pacem et tranquillitatem posthac etiam largiatur.

⁴⁾ I andre Opskrifter: Neque homicidas neque eos, quorum bona igne absumpta, neque alium quemquam ministri verbi muniant literis salui conductus aut testimoniis parochialibus. — Scholastici nominales non circumcursitent pro frumento, ouis, et aliis colligendis, nisi literis Episcopi vel præpositi ejusdem scholæ muniantur.

⁵⁾ Eller: han har forgjort sit Faldsmaal. I en tredie Opskrift: 30 Sk.

til de fattige i Sognet. Men dersom fattige Personer findes, som ere vedtørfte og have Superintendentens Brev, da skulle de hjælpes, og andre ikke.

• Hvert Sogn skal efter denne Dag føde sine fattige¹⁾, og om det er muligt, skulle Sognefolkene bygge et Hus hos Kirkegaarden eller paa Gaden til de fattige, vanføre og Krøblinger, og dennem skal gives den Guds Almisse; men er der flere, end Sognet kan føde, skal Lensmanden anholdes om, at de fattige maa faa Plads i det nærmeste Hospital.

Korsebør maa holdes udi saa Maade, at en Tid om Aaret maa Almuen, hvilke Gud det skyder i Hu, bære deres Mad tilsammen til Præst, Degn og fattige Folk, dog foruden store Gilder og Overflødighed²⁾.

Ingen Bonde maa give sin Dreng (ell. sit Tyende) Pasbord, men vil han tjene der udi Herredet, da kan han altid faa sit Skudsmaal, om Behov gjøres.

Kongl. Maj. vores naadigste Herre har selv personligen befalet, at alle Sognepræster skulle holde deres Gaarde vedlige, bygge og forbedre dennem, og naar nogen Præst afdør, da skal Provsten være forpligtet med Herredspræsterne at bese Gaarden, om den er bygget og forbedret og ved Magt holdt, eller og forsiddet og forarget i nogen Maade³⁾.

¹⁾ »Det holdes intet«, bemærker Hr. Niels i Følleslev 1615 (Opskr. Nr. 2).

²⁾ Eller: Eleemosyna, quam Korsebør uocant (si aliud nomen habere posset, bonum esset), posthac in tres partes diuisa, quarum prima pastori, altera diacono, tertia pauperibus eius loci, distribuatur. Caueatur, ne hoc fiat cum superstitione papistica.

³⁾ Eller: Tenentur canonici et vicarii suas residentias ædificare, id si non fecerint, cogentur eorum hæredes, iis defunctis, illas restaurare. En tredie Opskrift har: Alle Kannike- Vikarie- og Præstegaarde skulle bygges og ved Magt holdes paa Landsbyerne, og det for deres Efterkommere. Alle Provster skulle, naar nogen Præst er afdød af noget Sogn, eller og naar en anden den annammer igjen, tage Herredspræsterne til sig, og lade bese, hvorledes Gaarden er bygt, og desligeste bese, hvad Inventarium der er til Præstegaarden.

Dersom noget bandsat (ell. fredløst) Menneske dør, og ikke er afløst igjen, maa han ikke tilstedes at begraves i Kirkegaarden, førend de faar kjøbt Jorden af Kongen; men truer nogen, skal det gives Lensmanden tilkjende.

Dersom nogen Mand bliver fordelt til Tinge, og han dør i det samme, maa han vel begraves, uden der bliver gjort Forbud.

Dersom nogen med sin Vilje tager sig selv afdage, da maa han ikke begraves i Kirkegaarden, men udi Høj og heden Jord, uden det sker udi stor Sot eller Vildelse.

Alle Præsterne skulle høre Skriftemaal udi Sognene en Dag eller to, førend de tre store Højtider angaa, at de ej skulle forhindres udi Kirken, naar de store Højtider angaa, paa deres Embeds Vegne.

Desligeste skulle de og flittigen overhøre dem, som ville gaa til Alters, om de kunne deres Børnelærdom og om Sakramentets Brug, item om de af Hjærtet bekjende dem (s: Trosartiklerne), angre og fortryde deres Fald og ville gjerne rette og forbedre dennem¹⁾.

Ingen Præst skal efter denne Dag gaa fra Alteret og skrifte nogen, efterat Tjenesten er begyndt, at der ej skal hænge Spot hos Tjenesten²⁾.

De som af en Sædvane pleje ikke at gaa til Sakramentet uden en Gang om Aaret for en Sæds Skyld, de skulle paamindes, at de gjøre det ikke derfor, at det er en Tid yppermere end en anden, og at de ideligen annamme Salighedsens Pant, som Magt paaligger.

Er det ganske nytteligt udi disse farlige Tider, at der prædikes en Dag om Ugen, enten om Onsdagen eller Fredagen, paa Landsbyerne.

¹⁾ I en anden Opskrift lyder den sidste Del af dette Monitum: et non taceant prorsus, sed confessionem fidei proferant, antequam absoluentur.

²⁾ Det er formodentlig det samme Monitum, som i en anden Opskrift lyder: Nulla posthac in ministerio fiat festinatio apud altare vel baptisterium.

Sognepræsterne maa og undertiden holde, naar belejligt og bekvemmeligt er om Aaret, eller naar nogen Nødtørftighed udkræver det, Kirketjeneste for Almuen i Kirken, læse Litanier og gjøre deres Bøn endrægteligen til Gud, saa at Almuen da tager nogen Almissee med sig at uddele til de fattige paa samme Dag.

Sognepræsterne skulle selv en Sinde eller to om Aaret eller og tre ¹⁾ overhøre Børnene og de unge Folk udi Sognene, hvad de have forbedret sig udi Lærdomme, og forfare, hvor flitteligen Degnene gjøre deres Embede fyldest ²⁾).

Ingen Præstemand eller ung Person skal gives Kald eller Kaldsbrev til nogen Kirke, før han har været hos Bispnen og Lensmanden og har deres Samtykke ³⁾).

Naar Kollats er given, skal den kaldede Præst med sit Brev forpligte sig til at bygge og vedligeholde Præstegaarden.

Ingen Sognepræst skal gaa til Gadestevne om Bylov eller Vilkaar; men han lukke sine Gjærder og holde sit, andre uden Skade. Men dersom Bønderne pante Præsten her imod, skal Lensmanden forfølge hannem (o: Bonden) for Husfred og Gaardgang, i hvis Tjener han end er ⁴⁾).

Præsterne skulle have Tilsyn, at de ikke holde berygtede eller løgnagtige Personer udi deres Gaarde, for hvis Skyld de kunde komme i et ondt Ord og Rygte ⁵⁾).

Ingen Præstemand eller Degn ⁶⁾ maa efter denne Dag leje sin Jord bort, som ligger til deres Gaarde, paa det

¹⁾ En anden Opskrift: hvert Kvartal.

²⁾ Eller: hvad de have lært af Prædiken, og om de kunne deres Katekismus.

³⁾ En anden Opskrift: nisi persona prius fuerit ab episcopo approbata.

⁴⁾ Eller: Pastor non cogatur ad conuentus rusticorum, quos Gadsteffne vocant, nisi voluerit.

⁵⁾ Eller: Sognepræsten skal have et godt Opseende med sit eget Hus, med sin Hustru og ganske Folk, at der ikke sker Utugtighed; andre til et godt Exempel.

⁶⁾ I en anden Opskrift tilføjes vistnok urigtigt: eller Bønder.

hun ikke skal komme i Hævd og blive tagen fra Gaarden i Fremtiden.

Der skal altid være Tilsyn, at Præsteskovene ikke forhugges.

Af hver Vang eller By skal Bønder føre Præsten sin Tiende hjem paa én Tid, og skal han give dennem en Tønde Øl, dog ikke i sit eget Hus, »ne fiat ibi tumultus, non sine scandalo«¹⁾.

Tiende skal ikke blot gives af Familiefædrene (3: Bønderne), men ogsaa af Tjenestedrengene, saamange som saa Korn²⁾.

Aagerkarle, som oppebære Aager mod Guds Bud og Kgl. Maj.s Reces, skulle optegnes paa klar Register og forsendes til Lensmanden, og de Bønderdrenge og andre, som tage Tønder Land, Skjeppe Land, Læs Hø og andet saadant over deres Hovedsum.

Bandsmennesker, som ikke ville omvende, rette og

¹⁾ Eller: Om Tiende-Øl: der som Sognemændene ville age Tienden paa to Tider alle tillige, da skulle de (3: Kirkeværgerne) hver Gang give dem $\frac{1}{2}$ Tønde Øl hjem med, paa Kirkens Vegne.

²⁾ Tjenestedrenge (3: Karle) tjente ofte Bønderne paa det Vilkaar, at de som Løn havde en vis Del af Jorden, som de dyrkede for egen Regning med Bondens Kreaturer og Redskaber. — Om disse Tjenestedrenges Forpligtelse til at yde Tiende udgik senere følgende kgl. Befaling:

Kongelige Majestæts aabne Brev til alle Tjenestedrenge, som Kornsæd have.

Hilse eder alle Tjenestedrenge, som Kornsæd have her udi vort Land Sjælland, med Gud og vor Naade. Vider, at vi forfare, at naar Bønder her udi Riget yde Præsterne, saa og vor Stiftsskrivere, deres Tiende, da sidde i overhørige og ingen Tiende give af hvis Kornsæd i have. Thi bede vi eder alle og hver særdeles strængeligen byde, at i retter eder her efter at yde eders Sognepræst, hvis Tiende hannem bør med Rette. Desligeste at i fornøje vor Stiftsskrivere vor og Kronens, saa og Kirkens Part af Tienden, af hvis Kornsæd i have, saafremt i ikke forskrevne Kornsæd ville have forbrudt. Hafniæ 7. Septemb. Ao. (15)68.

(Tegn. over alle Lande, X, 181.)

forbedre sig; deres Navne skulle gives flitteligen Lensmanden tilkjende, saa vil han finde Raad dertil.

Hvilken Kvinde, som avler og føder sit Barn uden Ægteskab i Boleri eller hemmelig Løsagtighed, den skal gjøre aabenbarlig Pønitense og Skrifte, naar hun vil gaa i Kirke efter sit Foster.

Dersom nogen Mand eller Kvinde bliver befunden udi Horeri, Skjørlevnet eller Aager, i Jomfrukrænkelse eller anden Urenlighed, og verdslig Øvrighed vil ikke straffe, som vedbør, skal dog ikke Kirkens Tjenere tie, men straffe efter Guds Ord og Ordinansen, og paaminde Øvrigheden sit Embede.

Dersom nogen Præstemand findes at være en Dranker, Skjørlevner, Horkarl eller udi andre Maader besmitter sit Levnet, skal han straffes paa Penge eller Livet efter Forseelsens Beskaffenhed¹⁾.

Alle Sognepræster og Degne skulle føre side og skikkelige Klæder og Dragt, som det sig sømmer saadanne aandelige Personer og Guds Ords Tjenere.

Dersom nogen befindes at løbe Fastelavn eller gjøre Vægtære eller Natravne af sig paa S. Hans Baptistæ Nat eller anden Tid, skulle deres Navne opskrives og forsendes til Lensmanden paa Kgl. Maj.s Vegne, og da skal han straffes af sit eget Herskab for Ulydighed²⁾.

Der skal tilskikkes to Fattigfolks Forstandere paa Landsbyerne udi hvert Sogn, som skulle have Tilsyn, at de fattige faa deres Underholdning, og gaa deres Bud til Godtfolk for at samle Almisse³⁾, og Sognemændene med Kirke-

¹⁾ Eller: Præsterne skulle rette dem efter, at Lensmændene ville straffe dennem og tage deres Faldsmaal, der findes udi nogen aabenbarlige Laster eller anden Forsømmelse, som kan findes imod deres Kald og Embede.

²⁾ Eller: S. Hans Nattevagt er forbuden, desligeste Voldborgmesse og S. Bodels Nattevagt. Disse Vaagenætter skulle haardelig aflyses og aflægges.

³⁾ Dette gjentages 1562 med Tillæg: Og (Forstanderne) skal gjøre Regnskab for Gildes og Brødreskabs Penning.

værgerne skulle bygge fire eller fem Væggerum Hus til de fattige i Sognet, at gudfrygtige Kristne kan nedbære dem af deres Mad og Øl, naar de gaa til Kirken. — Dette maa alvorligen gaa for sig, thi det er Kgl. Maj.s alvorlige Befaling.

Der skal ingen Fæstensøl ske, uden der er tre Søndage lyst for dem.

Alle Kirkegaarde skulle holdes rene og Gravene skulle graves dybere end hertildags, op til en Mands Axelben; og naar Liget bliver nedlagt, skal man træde Graven tæt til igjen for ond Lugts Skyld.

Ingen Degn skal tilstedes at faa noget Sogn, uden han først er overhørt af Provsten og har faaet Lensmandens Kollats. Men hvis de sendes af Skolerne (d: de latinske), da ere de ikke forpligtede til at overhøres eller tage Kollats.

Degnene skulle under Straf af Afsættelse fra deres Embede lære Landsbyungdommen Katekismus.

Den Rente, som Degnene faa udi noget Sogn, den skulle de alle vegne nyde, som udi Bispernes Tid.

Synodalia fremsatte i Roskilde af hæderlige Mænd M. Hans Albretsen, Biskop i Sjælland, og Peder Bilde, kgl. Lensmand, d. 11te Juni 1561.

Tilhørerne skulle alvorlig mindes om, at de før Messen skulle komme til privat Skrifte. Thi Præsterne bør ikke, efter at Messen er begyndt, gaa ned og høre Skrifte, for at der ikke enten skal blive Tavshed i Kirken, eller Sammenblanding af de kirkelige Handlinger, eller skadeligt Hastværk, hvori Samvittighederne ikke kunne prøves med den tilbørlige Omhu.

Der skal kun tændes to Lys ved Messen, uden der er Blus for Bruden.

Opløftelse af Brødet og Kalken skal afskaffes, ligeledes Knæbøjning efter Indvielsen.

Ingen maa ofre, naar der er Altergang, for at han ikke skal synes, at han kjøber Sakramentet.

Ved Nadveren skal der haves en hvid Dug, dog sømmeligt uden Overtro og Misbrug.

Præsterne skulle paamine Folket om at komme itide til Prædikenerne og ikke at gaa bort før Slutningsvelsignelsen.

Alle Bønder (el. Brude) skulle vies strax, efterat Halleluja er sunget; de, der ere copulerede paa den gamle Maade, maa blive derved.

Kors skulle borttages af Kirkegaardene.

Degnene skulle tage Vare paa Kirkeklokkerne, som kun skulle bruges ved Gudstjeneste eller Herskabsbud, som naar Folket sammenkaldes forat høre Guds Ord, ved Ligbegjængelse, eller det paamines om Fredsbønnen, om Ildebrand, om fjendtligt Indfald. Men Klokkerne maa ikke misbruges til at angive Gjestebud, Leg (lusus) eller andre Smaating¹⁾ (ineptiæ), hvortil der skal være et Horn i hver By; ej heller til at angive Tiden (»til Komiddag«).

Kirkeværgerne skulle saavel i Kjøbstederne som paa Landsbyerne lade ringe Fredsklokken paa Kirkens Bekostning for Skolemestre og Degne, som gaa til Skole. Men de Degne, som bo paa Landsbyerne hos Kirkerne, skulle det selv bekoste²⁾.

Hvilken Sognepræst eller Vikarius afdør i noget Herred, skal give til Universitetet en Daler Sjælegave.

Provsterne skulle ved Visitatserne paamine Almuen om at være gavmild mod Hospitalernes Tjenere³⁾, og om at give noget til de fattige.

¹⁾ I en anden Opskrift: Bystevne og Gildegaardsgang. — I Opskrift Nr. 2 bemærker Hr. Niels i Føllestev (1615) om dette Monitum: »Det holdes intet, Bønder maa alt ringe til Gilde, ellers duer det intet«.

²⁾ Gjentages 1561 og 1562.

³⁾ Hospitalerne havde fra gammel Tid Hævd paa at sende deres Vogne ud for at indsamle milde Gaver især af Levnetsmidler.

Hvert Sogn skal underholde sine egne fattige.

Den Almisse, som kaldes Korsebør, kan ikke godt af-
tvinges nogen, hvor den er gaaet af Brug, men man kan
vise Nytten af denne Godgjørenhed og opmuntre Menig-
heden til, at den skal efterligne Naboernes Exempel.

Præsterne skulle hver Søndag, naar Evangeliets Ud-
lægning er endt, forklare et Afsnit af Katekismus, som Kgl.
Maj.s Ordinans minder om¹⁾).

Provsterne skulle have Tilsyn med de Sogne, som ligge
mod Kjøbstederne, at Peblinge i Skolen ere Degne til dem
efter Ordinansen.

Provsterne skulle imellem stiltiende eller skjult ind-
finde for at høre Præsternes Prædikener; der er nemlig
efterladende og forsømmelige Præster, som tage deres Em-
bede altfor let.

Bondedrenge eller andre, som saa Korn, skulle deraf
tiende efter Ordinansens Lydelse, og hvor der sættes Tiende
af paa nogen Mands Jord, skal den ikke understinges, men
af ham, som Jorden ejer, fremskikkes under Kongens Hævn
og Straf.

En Horkarl eller Boler maa ikke ægte den Horkvinde,
som han har haft Omgjængelse med, saalænge den forrige
Ægtefælle levede. Og denne Synd kan ikke forsvares med
Davids Fald; thi Fædrenes Fejl kunne ikke undskylde vore
Synder.

Paa Synoden²⁾ skulle Præsterne forhandle, hvad der
vedkommer Embedet; men det, der angaar Kirkeværgerne,
skal forhandles paa Sognestevne (*commune placitum*).

Hvilken Sognedegn, der forsømmer Lensmandens, Bis-
pens eller Provstens Breve, at de ikke betimeligen frem-
komme, skal miste sit Embede³⁾.

¹⁾ I en anden Opskrift findes flg. Monitum: Omnes superfluæ ad-
jectiones inter recitandum Catechismum sunt omnino abjiciendæ.

²⁾ Det ubestemte »Synodus» betegner her Præsternes Herredsmøde
(*synodus provincialis*).

³⁾ I en anden Opskrift: Diaconi literas D. Episcopi aut scripta de

Præsterne skulle sørge for, at de Løbeklerke, som ikke have Vidnesbyrd fra Biskoppen eller vedkommende Skoles Provst, blive anholdte og sendte til Lensmanden paa Roskildgaard. Bønderne skulle ogsaa mindes om ikke at vise Gavmildhed mod saadanne Landstrygere (ardeliones).

Ubekjendte eller ikke forud advarede Personer maa ikke bandsættes, og man skal vogte sig for at bruge papi-stiske Skikke ved Bandsættelsen, som Klokkeringning eller Udkastelse af et tændt Lys (proiectio candelæ accensæ).

Universitetet skal ikke give Testimonier til tiggende (Studenter), men blot til saadanne, som rejse til deres Hjemstavn og agte at vende tilbage til Studeringerne. De, som hele Aar løbe omkring, skulle, som ovenfor, forsendes til Lensmanden.

Om Degnene.

Degnene skulle om Søndageftermiddag undervise Børnene i Katekismus, og de skulle vogte sig for ved deres Knarvorenhed at fjerne Børnenes Sjæle fra at lære den sande Fromheds Begyndelsesgrunde; de Forældre, som ikke ville lade deres Børn komme til denne Undervisning, skulle tiltales (taxentur) af Præsterne ¹).

Den, som er gjenstridig og ikke bedrer sig efter at være paamindet af Provsten og Præsten, skal af Provsten stevnes for Lensmanden og berøves sit Embede.

De Degne, som ikke indfinde sig ved Kalentforsamlingen for at høre, hvad der er bestemt paa Landemodet, skulle straffes efter Brødrenes Skjøn.

Ingen Degn maa stedes til Kald, uden han har Vidnesbyrd fra Biskoppen om, at han idetmindste nogenlunde kan

Litaniis, literas etiam præpositi, tempestive ad pastores vicinos proferant; id si non voluerint, debita poena afficientur. — Her have vi altsaa Oprindelsen til den i vore Dage saa meget omtalte og nu afskaffede Provstetaske. — Dette Monitum gjentages 1562.

¹) »De gange heller til Sommergilde end til Kirken at læse«, bemærker Hr. Niels i Følleslev (Opskr. Nr. 2).

Grammatikken og Katekismus; og skal han have Kollats af Lensmanden.

Degne, som bo i Bondegaarde, skulle tiende deraf til alle tre Parter, Kongen, Kirken og Præsten.

Provsterne skulle ved deres Visitats prøve, om Degnene kan deres Katekismus og forstaar at undervise Bønderbørnene i den.

Synodalia fremsatte i Roskilde af hæderlige Mænd M. Hans Albretsen, Biskop, og Lage Brockenbus, Vice-Lensmand, d. 3. Juni 1562.

Præsten skal om Søndagen efter endt Forklaring af Evangeliet fremsige hele Katekismus (textum catechismi integre recitet) med de samme Ord, hvormed den findes i Luthers Katekismus. Og han skal sørge for, at Degnen bruger de samme Ord, naar han fremsiger Katekismus for Ungdommen.

Kirkeordinansen skal ikke forstaas saaledes, som om det blot to Gange om Aaret var tilladt at bandsætte lastefulde Personer; thi man har Lov til paa enhver Tid af Aaret med Navns Nævnelse at udstøde dem af Menigheden eller bandsætte dem; dog skal der gaa en flittig Formaning forud.

Ingen maa letsindig stedes til aabenbar Pønitense, uden han viser alvorlige Tegn paa sand Fortrydelse. Ellers bestyrkes han kun i Sikkerheden og Vanen til at synde og i Foragt for Kirketugten.

Bolere og Bolersker, som oftere falde tilbage til deres Løstgængelighed, skulle efter Præstens Foranstaltning udjages af Sognet.

Horkarles Navne skulle meldes til Lensmanden i Roskilde, forat de kunne faa deres tilbørlige Straf. Det er nemlig ikke tilladt at afløse nogen, der har forbrudt sig, uden han først er forligt med sin Modpart og med Øvrigheden.

Børnene skulle døbes strax, efterat Epistlen er læst og Hallelujah er sunget, og de gudelige Lectioner og Bønner, som vi bruge ved Daaben, skulle ikke fremsiges indenfor Døren eller midt i Kirken, men ved Døbefonten.

Vinen, der bliver tilovers, efterat Nadveren er forrettet, bør ikke heldes i Kalken og gives de Børn, der paa den Dag døbes, saaledes som nogle uforstandige gjøre.

Menigheden skal mindes om rolig at forblive i Kirken efter Prædiken, indtil Velsignelsen er læst.

Præsters Kaldelse og Udvælgelse skal efter Ordinansen foregaa med Raad og Samtykke af Provsten, hvis Navn ogsaa bør sættes i Valgbrevet.

Ingen Præst maa tage sig en Kapellan uden Bispens og Provstens Samtykke.

Landsbydegne maa ikke kaldes eller stedes til noget Sogn, uden de ere samtykte af Provsten, prøvede af Bispen, og have Lensmandens Kollats. Men dersom de sendes fra Skolen, skal Kaldelsen og Udvælgelsen være hos Skolemesteren.

Naar Degnen dør i et Sogn, der ligger nær op til en Kjøbsted, skal Provsten minde Bispen og Lensmanden om, at der maa tages en Degn af Skolen.

Alle Degne bør indfinde sig ved Kalentforsamlingen eller Herredssynoden, for at høre, hvad der anbefales dem at gjøre; men i Gjestebudet og Omkostningen behøve de ikke at tage Del, naar de ikke have Lyst dertil.

Kalentgildet maa ikke være to eller tre, men kun en Dag, Omkostningerne skulle være maadelige og Præsterne skulle være hjemme før Solnedgang¹⁾.

Præster og Degne maa ikke være Kromænd eller holde Ølsalg, og ikke tillade Drikkelag i deres Huse.

Præsterne skulle forvare sig for Eder, Sværge og Banden, og overalt for uskikkelig Klædebon.

¹⁾ Gjentages 1564.

Ingen Præst eller Kapellan maa modtage Forflyttelse uden Biskoppens Samtykke.

Der skal kun ringes én Gang for de døde, nemlig medens de begraves.

Korsebør, eller hellere Fattigfolks Dag, skal efter Lensmandens Befaling bevares i Sognene, og paa den Dag kan Litaniet oplæses efter Sangen (cantio).

Kirkevægerne skulle afstene ¹⁾ Kirkernes Jorder efter Dannemænds Tykke, at de ikke skulle frapløjes ²⁾ eller frakomme, og dersom noget er frakommet med Urette, skal det igjenkomme med Ret og Dom.

Ingen Førlov gives af Præster eller Degne ³⁾ eller af deres Efterleversker, dog skal man give Lensmanden Ord derfor.

Hver Provst skal visitere sit eget Sogn saavel som de andre der udi Herredet.

»Non feratur famulus communis inter fratres in aliqua provincia, a quo habeant vel cum quo possint ⁴⁾ agere nocturnas potationes«.

Til samme Aar hører følgende kgl. Befaling om almindelig Bøn for godt Vejrligt.

Mester Hans Albertsen, Superintendent udi Sjælland, fik Brev som efterfølger.

Frederik II. V. s. G. t. Vider, at efterdi vi formærke, at Gud almægtigste disse Lande for Syndens Skyld hjem søger med daglig ustadig Vejr og usædvanlig Regn, saa der er befrygtendes, at dersom Gud almægtigste det naadeligen ikke vil afvende, skal det blive stor Skade baade paa Grøden paa Marken, og vore Undersaatte derover blive

¹⁾ Eller: lade sætte; eller: aftegne.

²⁾ Andre Afskrifter have: blive henlejede.

³⁾ Eller: Præstegods eller Degnegods. — Førlov var Betalingen til Godsejeren for at føre noget bort fra Godset.

⁴⁾ I Opskriften Nr. 4: a quo velamen habeant agere etc.

fordærvede. Hvorfor wi have betænkt og for altingest for godt anset, at det bliver forskaffet, at Folket i alle Kirker bliver formanet til Pønitense og alvorlig Bøn og Paakald til Gud almægtigste. Bedendes eder derfor og ville, at I skrive og flittigen bestiller det saa, at alle Sognepræster af Prædikestolen alle Søndage og andre Dage, saa ofte Prædiken sker, formaner Folket til at gjøre Pønitense og inderlig fly ind til Gud almægtigste, og med deres Bønner paakalde, at han naadeligen vil afvende sin faderlig Straf og Ris og den vel fortjente Straf, os for Synden paahængt, og unde og give et timeligt og godt Vejrlig, saa at Grøden, som han af sin guddommelige Naade og Godhed rigeligen haver givet paa Jorden, maatte faa god Fremgang og vel komme udi Huse, og siden bruges Gud til Ære og Mennesken til Gavn og Gode; I ville det med Flid saa bestille, efter som I vide Magt paa ligger. Dermed etc. Frederiksborg d. 19 Juli 1562.

Synodalia fremsatte i Roskilde af de hæderlige Mænd M. Hans Albretsen, Sjællands Biskop, og Peder Bilde, kongelig Lensmand. Aar 1563.

I denne farlige Krigstid skal Litaniet fremsiges (litanie recitabuntur) strax efter Prædiken¹⁾, saavel i Kjøbstederne som i Landsbyerne.

Desuden skal der, saalænge Krigen varer, hver Onsdag holdes offentlig Bøn ikke allene i Kjøbsteder, hvor det alt er Skik, men ogsaa i Landsbyerne. Før Prædiken skal paa Landet Katekismus gjentages²⁾, efter Prædiken Litaniet fremsiges.

¹⁾ I en anden Opskrift (Nr. 4): At holde Litani hver Søndag efter Messe.

²⁾ Herved bemærker P. Paludan (Mag. for Lid. 2 D. II, 25): Dette var Brug ved Aftensangen i Roskilde Domkirke idetmindste til 1773.

I Kjøbstederne skal der tillige, saalænge Krigen varer, hver Fredag holdes Prædiken og offentlig Bøn¹⁾.

Degne eller andre uordinerede Personer maa ikke stedes til at forkynde Guds Ord i Landsbyerne²⁾.

Nogle Præster have for Skik, naar der ingen Altergjæster er, blot at lade synge en Psalme, og saa at gaa paa Prædikestolen; men alle de Ceremonier, som paabydes i Kgl. Maj.s Ordinans skulle overholdes saavel før som efter Prædiken.

De Præster, som endnu have for Skik at læse deres Prædiken op af en Postil, skulle enten vænne sig til at

¹⁾ En kgl. Forordning af 9de Maj 1564 indskjærper »Riddermænds Mænd, Fruer, Jomfruer, Kjøbstedsmænd, Bønder og menige Almue« at søge Kirken paa de befalede Bededage, »og der med Guds frygt, Bøn og Paakaldelse tilbørligen samme Bededage at begange og fuldende«. Var nogen forsømmelig heri, skulde han straffes »som vedbør«. Danske Mag. VI, 57. En noget tidligere hidtil utrykt Befaling om Bededage i Anledning af Sejren ved Markeryd hidsættes efter Tegn. over alle Lande Nr. 7, Fol. 566:

Doctor Hanns Albrechtsen, Superintendent wdj Sielandtz stigt fick Breff saa liudendis:

Frederich etc.

Wor synderlig gunst tilforn, Wiider att Gudh aldmectigste nu haaffuer giffuett Oss Seieruindinge offuer wore flender, Saa att nu i tysdag sist forledenn wij slogis mett thenom, bleff paa thieris side wed ilj^m (o: 2500) och mere, the andre toge fluchten. Och wij aff jaged thenom thieris beste skøtt, the her hagde, Och wij beholt marcken. Effterthj wij kiende sligt att were gudz gierningh, Och aff hanns guddoms macht skeedh, Bør hanom ther for ere och tack, Thy bede wij etther och wille, Attj strags lader wdschriffue till alle Superintendenterne offuer allt Riigett, Och bestiller, Att ther wdj kjøbstedernne paa Landett holdis bede dage, Och att Gud aldmectigste skier tacksigelse for saadane hans guddomeligh naadige Seigeruindingh, mett flitig bønn och paakaldh, Att hand endnu fremdielis will were huos Oss, Och giffue Oss Offuerhand mod wor modstander, Sitt naffn till ere, Oss och thette Riige tilbeste, gaffn, och gode, I wille thett saa mett fliid, Och wdenn forsømelse, bestille och wdrette, Ther mett skier Oss etc. Datum Halmstad, Thenn xij. Nouembris Aar etc. Mdlxiiij.

²⁾ 1616 indskrænkedes Forbuddet til ulærde Degne.

prædike uden Bog, eller og snarest muligt skaffe sig en Kapellan.

Lastefulde Mennesker, der ere almindeligt berygtede og bestemt mistænkte for nogen Forbrydelse, og bandsatte Personer maa ikke antages som Faddere eller bære Børn til Daaben, snarere bør de holdes borte fra alle de kirkelige Handlinger (Daab, Brudevielse, almindelig Bøn), saalænge indtil de omvende sig eller rense sig fra Beskyldningerne¹⁾.

De Fattiges Forstandere skulle med Flid hver Uge indsamle Almisser til de Fattige; og for det indsamlede skulle de gjøre Provsten Regnskab, naar han kommer til Visitsats²⁾.

Ved de fire Tampertider skulle Præsterne hvert Aar samle Ungdommen paa Landet for at prøve, med hvad Flid Degnen underviser dem³⁾.

Enhver Præst skal blive i sit Kald, og ikke stræbe efter Forflyttelse, før han kaldes andetsteds hen.

Kirkeværgerne, saavel i Kjøbstederne som paa Landet, skulle paamindes af Provsterne om at ansøge Kgl. Majestæt om, at de maa bringe alle Kirkens Penge og Kostbarheder, undtagen én Kalk og Patelle, til den kongelige Lensmand Peder Bilde; thi Kgl. Majestæt behøver dem til at dække Omkostningerne ved denne kostbare Krig.

Synodalia fremsatte i Roskilde af de hæderlige Mænd M. Hans Albretsen, Biskop i Sjælland, og Peder Bilde, kongelig Lensmand. Aar 1564.

Ved Begyndelsen af Mødet blev sunget: Veni sancte spiritus etc., og Kollekten blev oplæst af Bispén. Denne forklarede derpaa kortelig Pauli Ord 1 Tim. 4: »Vær et

¹⁾ Gjentages 1566 og 67.

²⁾ Gjentages 1564.

³⁾ Gjentages 1566 og 67.

Mønster for de troende«, og sluttede med en Bøn om Evangeliets Bevarelse og andet, som der var Trang til. Derpaa spurgte han med Flid, om alle Provsterne vare tilstede, og paamindede dem om at sørge for, at det blev sat i Værk, som besluttedes i Synodalierne. — Derefter fremsattes følgende Artikler.

Ingen Provst maa tage Forsømmelse for den aarlige Visitats i alle Sogne i Herredet; hvem der gjør det, skal aabenbart anklages derfor ved Landemodet.

Provsterne skulle med større Flid have Øje med Præsternes Sæder og ikke se igjennem Fingre med deres Laster og Fejl, men give Bispen og Lensmanden Underretning om, hvad Forargelse nogen maatte have anstiftet. Hvis der nemlig ikke overholdes en ordentlig Tugt, vil det være ude med hele Præsteskabet.

Det er ikke nok, at Provsterne holde en Prædiken i de Kirker, de visitere, men de skulde visitere paa en saa bekvem Tid, at de kunne høre Præsten prædike og se, hvorledes han udfører alle de kirkelige Handlinger.

Provsterne skulle være tilstede ved Præstevalg, og intet Valgbrev skal gjælde, uden det er forsynet med Provstens Segl.

Præsterne maa ikke selv tage sig Kapellaner uden Samtykke af Provsten ligesom ogsaa af Bispen, overensstemmende med Riberordinansen, heller ikke maa Præsterne gjøre det.

Præster, der ere afsatte fra deres Embeder formedelst Skjørlevnet, Manddrab eller andre Forseelser af den Slags, maa ikke forrette Tjeneste i nogen Kirke, uden der er givet dem Tilladelse af Øvrigheden dertil. Det samme gjælder Præster fra et fremmed Stift, der ikke ere forsynede med Vidnesbyrd fra den Biskop, hvis Stift de have forladt.

Ingen Præst maa fare langvejs af By, uden han siger sin Provst til, at ikke Tjenesten skal forsømmes.

Studenter maa ikke bestige Prædikestolen, uden de først ere examinerede af Provsten.

Degneprædiken maa ikke ske uden i den højeste Nød, men en Nabopræst skal tilkaldes¹⁾).

Præsterne skulle være høviske og ærbare i deres Tale og holde Maade og ikke gjøre sig til Nar (agent scurras). De skulle ikke holde sig som Ølkaarer ved Gjæstebud og Bryllupper, ikke drikke eller dandse paa Gaderne som Gjøglerere.

Præsterne skulle være deres Provster lydige (hvad heller det er om Gjæld eller andet), og ikke foragte dem, fordi de ere Medbrødre eller lige i Gaver.

Den Præst, som er fordelt til Tinge, maa ikke gjøre Tjeneste, førend han faar sine Mandheld igjen og haver talet med Stiftets Lensmand og Bispen. Førend nogen Præst fordeles til Tinge, skal man gjøre sin Flid hos Lensmanden og Bispen, at hans Sag kan blive vel stillet, at Præstestanden ikke skal komme i Foragt.

Der skal ingen Sognepræst slaa sig fra sin egen Provst og til en anden, endog han bor nærmere hos en anden med sit Sogn.

Præsterne maa ikke forsømme Oplæsningen og Forklaringen af Katekismus efter Prædiken.

Præsterne skulle bruge Rykkelin og ikke Kiltesarke²⁾).

Alle Præsternes Messesarke skulle gjøres efter den Form i Kjøbenhavn.

Hver Præst skal handle sig tilbørligen med Lukkelse, Gjærdsel, Hegn og andet, saa han ikke mundhugges med Granderne; men værer fra deres Gadestevne.

Den Skriftetime skal aflægges; de have haft saadan en Vane paa somme Landsbyer her i Sjælland, at Præsten farer omkring i Dimmelugen til hver By og skrifter alt Folket, og naar han haver afskriftet i en By, saa lægge alle

¹⁾ Dette og de to foregaaende Monita gjentages 1566.

²⁾ I andre Opskrifter: »Messesarke» — hvilket dog neppe kan være rigtigt, naar man tager Hensyn til det følgende Monitum, som dog kun findes i en enkelt Opskrift.

Bymænd en Tønde Øl paa Stol, her hugges de og slaas, sværge og bande.

De papistiske Skikke skulle afskaffes, som endnu ere i Brug paa somme Steder, og den gamle Vanbrug med Tilløb og Offer, besønderlig til Bistrup og Egede. — Paa Helligtrefoldigheds Søndag sker der aarligen stor Tilløb og Samkvem af de omkringliggendes Sogne og Herreder til Egedes Trefoldighed, og der give de deres Gaver og Offer. Til Bistrup¹⁾ ved Roskilde er endnu stor Tilløb af fremmede Steder, endog af Skaane, med galne og syge Mennesker; de give Penge i Blokken, som skiftes lige til Præsten, Kirken og de fattige; og de, som komme, naar Kirkedøren er lukket, stoppe Pengene neden under Døren.

Majgreve- og Majdrenge-Offer skal aflægges. Bønderdrenge pleje at udsmykke den Dreng, de have til Majgreve, med Sølvbelter, saa han næste Søndag, efter han blev tagen til Majgreve, løber for op til Alteret og ofrer, og de andre efter hannem. Og det gjøre de, drukne, bevæbnede og støjende, til Forargelse og Spot for det gejstlige Embede²⁾.

Der skal ikke ringes mod³⁾ Majdrenge.

Ved Bryllupper maa Maden eller Drikkevarerne ikke bringes ind i Kirken, at der ikke skal holdes Ædegilder (commessiones) og Drikkelag der.

Sognestevne maa ikke holdes i Kirkerne, uden det sker for Guds Vejrligs Skyld.

Det aabenbare Skrifte skal holdes ved Magt uden al Forsømmelse og Undskyldning, hvad enten det er en Boler, Horkarl, eller en, der har begaaet nogen anden aabenbar Last.

¹⁾ »Det hellige Blod i Bistrup« var i den papistiske Tid en meget besøgt Helligdom, der, som man ser, endnu længe efter vedblev at øve sin tiltrækkende Kraft. I Danske Mag. 3 Række, III, 221 har Prof. Kall Rasmussen meddelt nøjagtig Oplysning om den.

²⁾ Eller: Non sine confusione ministerii.

³⁾ Eller: med.

Dersom en er forhærdet i sin Synd og ikke gjør Bod efter en eller to Paamindelser, men forbliver gjenstridig, skal han bandsættes, dernæst skal det gives hans Øvrighed tilkjende.

Ingen Mand eller Kvinde, der har gjort sig skyldig i nogen stor og aabenbar Last, skal stedes til aabenbar Afløsning hos nogen Præst, med mindre der ses sande Tegn paa Anger og rigelige Taarer.

Ingen Præst maa byde flere end fem Faddere til sit Barn, at han ikke skal synes pengebegjærlig.

Hver Søndag og Onsdag skal Litaniet synges med tre-dobbelt Gjentakelse af de Ord: Giv vor naadige Herre og Konning Sejervinding, item: Fra Krig og Blodstyrtning osv., saalænge indtil denne svenske Krig kommer til Ende.

Om Degnene.

Alle Degne skulle have sømmelige Røckelin, især naar de forrette Tjeneste i Kirken.

Degnene skulle vise deres Sognepræster den skyldige Ærbødighed »in ministerio et omnibus ceremoniis«, ellers skulle de indstevnes og afsættes.

Der klages over Degnenes Forsømmelighed og Langsomhed med Bispens og Provstens Breve at fremskikke.

Der klages over Degnenes natlige Drikkelag med Bønderne, som nogle endog gjøre sig til af.

Alle Bondedegne skulle kunne læse og skrive Latin, synge Offertorium, Officium og Hallelujah, og lære Bønderbørn Katekismus, efter Kgl. Maj.s Forskrift og Befaling¹⁾.

Sag.

En Degn havde givet sin Præst to Slag med Bagen af en Øxe (malleus securis); han afbad paa sine Knæ sin Brøde.

¹⁾ I en anden Opskrift (4): Æditui skulle kunne synge, læse og skrive, og skulle synge Litani, introitum Latinum og alleluja til alle høje Fester og Søndage.

Han bør afholde sig fra sit Embede, saalænge til han er bleven aabenbar afløst af Provsten, og han skal give Præsten 10 Daler og Lensmanden ligesaameget.

Synodalia fremsatte i Roskilde af hæderlig Mand D. Hans Albretsen, Onsdag efter „den rige Mand og Lazarus“ 1565.

Provsterne skulle ogsaa visitere Skolerne (d: de latinske) og Hospitalerne i deres Herred, og have Tilsyn med, at det dem tillagte Gods ikke gaar tabt¹⁾.

Provsterne skulle sørge for, at Uniformiteten i Kirkeskikken bevares.

Om nogen Præst foragter Provsten i Visitatsen eller Embedet, da skal den samme stevnes for Landemodet.

Kalenter skulle holdes aarlig strax efter Landemodet.

Kgl. Majestæt befaler, at Højtids- og Hæders-Offet med Brude og Børn skal ske strax efter Prædiken, og ikke efterat Epistlen er læst.

Skal det Offer forbydes, som nogensteds bruges, naar nogen gaar til Guds Bord, uden eneste paa de høje Fester.

Ingen Præst skal drage fra sin Kirke uden sin Herredsprovsts Samtykke: og at han ved, hvo Tjenesten skal gjøre, og at han ikke lader sin Degn staa og læse af en Postil for Folket i sin Fraværelse, ikke heller bruger nogen Person, som ej er forordineret til Præsteembedet. Den, der handler anderledes, skal aabenbart kræves til Regnskab derfor.

Præsterne skulle være flittigere til at formane Menigheden til i inderlige Bønner at indfalde til Gud for Kongen, Rigets Hærførere og alle dem, der færdes i denne farlige Krig.

Naar Præsten forretter Tjenesten i Kirken, skal han bruge en lang Kjole (tunica talaris). Det sømmer sig ikke, at han staar der i en Kappe eller Sammarie.

¹⁾ Gjentages 1566.

Præstemænd skulle ikke være Kjøgemestere eller befatte sig noget med Huggetønde¹⁾ (el. Skriftetønde).

Degne eller andre lignende Personer maa ikke stedes til at døbe Børn (som somme Præster lade deres Degne døbe deres Børn) uden i den højeste Nød²⁾.

Degne skulle ikke gaa omkring efter Kyssepenning (andre kalde det Bogpenning), som de plejede at vise Folket et Billede i en Bog, hvilken Folket kyssede og gav saa hver Degnen en Hvid.

Gjenstridige Degne skulle antegnes og anklages for Landemodet og straffes der.

Almuen skal paamindes ikke at opsætte sit Skriftemaal og Altergang til de høje Fester.

De Sommerdrenge Offer skal forbydes, som bruges om Fastelavn og anden Tid.

De Vaagenætter skulle haardelig forbydes.

Studieskatten³⁾ skal uden al Forsømmelse fremskikkes til Dionysii Dag i det seneste.

Saalænge denne Krig staar paa, skal der i Landsbykirkerne ogsaa om Onsdagen holdes Katekismusprædikener, og efter gudelig Bøn fra Prædikestolen skal Litaniet fremsiges; men dersom nogen har to Sogne, kan han forrette denne Tjeneste om Onsdagen i den ene Kirke og om Fredagen i den anden. — Dette skal ogsaa ske flittigen af dem, som bo i Kjøbsteder, men have Annexkirker paa Landet. Præsterne bør ogsaa gjentagne Gange formane

¹⁾ I Paludans Magaz. for Lidende, 2 D. 4 H. S. 28, hvor dette Monitum er meddelt, findes Ordet urigtigt læst: Guggertønde, hvilket, som rimeligt er, har været vanskeligt for Molbech at forklare (se Dansk Glossarium. I, 307). I en Afskrift er det blevet til »Teggebønder«.

²⁾ Hr. Niels i Følleslev tilføjer her i Opskr. Nr. 2: »Hr. Anders paa Orø, som Vinstrupius priveret sit Kald«.

³⁾ D. e. Kirkernes Afgift til Universitetet (Sjællands Stifts Kirker betalte tilsammen 300 Dlr).

Tilhørerne, at de ikke maa være forsømmelige med deres Bønner, men uophørlig lade dem indkomme for Gud.

Synodalia fremsatte i Roskilde af hæderlig Mand D. Hans Albretsen, Sjællands Biskop, Onsdag efter „den rige Mand og Lazarus“ Aar 1566¹⁾).

Provsterne skulle komme til Landemodet ledsagede, som Skik er, idetmindste af to af deres Herredspræster, dels forat de kunne støtte Provsten ved deres Vidnesbyrd²⁾, dels for at de kunne erfare, hvad der forhandles paa Modet.

Enhver Provst bør underrette Bispem om alle Forargelser og mærkelige Forseelser i sit Herred, og ikke skjule noget. Han skal rette saa meget som muligt ved Visitatsen, over det øvrige skal han forebringe sin Klage for Modet, hvad enten det angaar Præsternes Lære eller Liv, eller andres Forbrydelser. Ellers bliver meget skjult til stor Eftertale for hele Præstestanden.

Naar Biskoppen sender Prædikentexte om til de almindelige Bededage, er det ikke nok, at Provsten ved et Bud sender disse ledsagede af et Brev omkring til Eftersyn blandt Præsterne; men han skal saasnart som muligt kalde alle Præsterne sammen til et vist Sted, hvor Bispens Brev skal oplæses, de mørke Udtryk forklares, saa enhver fuldkomment forstaar Meningen³⁾ og Texten. Da det imidlertid kunde falde Provsten besværligt altid at have Præsterne samlede hos sig, staar det ham frit for at samle dem nu hos denne og nu hos sin Præst.

Bispen klagede over, at nogle Præster ikke benyttede de med godt Overlæg anordnede Texter (*materias bono consilio ordinatas*) til Litaniprædikener, som han sendte dem,

¹⁾ Den kgl. Lensmand Bjørn Andersen var ikke tilstede, fordi han hindredes ved Kongens Ærinde.

²⁾ Eller: ut ei suæ diligentia testimonium ferant, idque cum juramento.

³⁾ »Prophetæ sensum« har Opskriften Nr. 4.

men under Paaskud af Vanskeligheden, skjönt Dovenskab var den egentlige Grund, tog sig en Text af Katekismus eller andensteds fra, efter eget Godtbefindende.

Det sker tit og ofte, at hvis Gods eller anden Rente til Sognepræster eller Degne liggendes er, fordølges for unge Præster og Degne; item at Kirkegods forrykkes. Derfor skulle Provsterne gjøre sig et klart Register paa Godset og anden Rente og alle Breve om saadant Gods i hvert Herred. Og skulle samme Registre altid findes hos Provsterne for deres Efterkommere, at intet skal kunne tages fra Kirkerne eller forvandles fra Præsterne med Urette, være sig enten Skov eller Mark, Fiskevand eller Friheder.

Provsten skal ikke allene iagttage den sædvanlige Visitats, men hvor han har [bemærket] nogen Fejl, did skal han hemmeligen drage, høre Præsten prædike og beflitte sig at se alle Cereemonier i Messen.

Provsterne skulle efter Fundatsen (c: Universitetets) samle Studieskatten fra Kirkerne, og sørge for, at enhver Præst i sit Testament efterlader Universitetet en rinsk Gylden i Guld.

Ingen Præstemand maa faa Kald til noget Sogn uden Provstens Samtykke og Nærværelse, og hans Kaldsbrev skal besegles med Provstens Signet, ellers vil han ikke blive stedet til Kaldet af Bispen.

Ingen Enke maa annamme nogen til Præsteembedet uden Provstens eller Bispens Samtykke og Vilje; og man skal nøje vogte sig for afsatte Personer.

En Sognepræst, som Kapellan behøver, skal ingen Kontrakt gjøre med ham om hans Løn eller anden Vilkaar uden Bispens og Provstens Samtykke, paa det det maa gaa ligelig til paa baade Sider¹⁾.

Ingen Præst maa prædike af Bogen, enten han er ung eller gammel; thi skulle de gamle, der Bræk have, strax opsøge sig Medtjenere.

¹⁾ Gjentages 1567.

Kalent skal holdes ikke uden 1 Dag besønderlige med Præsterne foruden unyttige Folks Nærværelse, at vore Fjender ikke skulle have noget at opholde sig over, og Præsterne skulle begive sig hjem før Solnedgang, overensstemmende med Dr. P. Palladii Statuter ¹⁾.

Præsterne skulle flittigen studere til deres Prædikener, at de ikke skulle sige, hvad der tilfældigt falder dem i Munden.

Præsterne skulle tale beskedenlige Ord i Prædiken, og ikke smøre for tykt paa (non nimis crasse loquantur, improprie aut hyperbolice); de maa vogte sig for at give efter for privat Fjendskab, eller ubesindig stikle paa deres egne Uvenner, for at de ikke, naar de staar i Guds Sted (stantes in loco Dei) skulle tale deres egen Sag; men følge Kristi Regel (Matth. 18) i Formaningen og i aabenbar Angivelse eller Bandsættelse.

Katekismuslærdommen maa paa ingen Maade forsømmes efter Evangeliets Prædiken hver Søndag; men hvor dette ikke bekvemt kan ske, skal Katekismus opsættes til Bededagen, der skal holdes i alle Rigets Kirker, saalænge denne Krig varer.

Præsterne skulle ikke tie for Provsten, om deres Degne ere forsømmelige i at lære Bondeungdommen Katekismus. Desligeste skulle Degnene hver Søndag Eftermiddag med Kirkens Klokker kalde Ungdommen for sig; men hvilken Bonde det ikke vil holde, skal straffes aabenbare af Provsten og Præsten, som skal klage det skriftlig og mundtlig for hans Herskab.

Ingen Præst maa holde Tjeneste udi stakkede Klæder eller anden usædvanlig Klædedragt. Hver Præst skal have god Indseende med sit Folk, hvorledes de høre Guds Ord.

Præsterne skulle ved den danske Oplæsning af Evangeliet og Epistelen vende sig til Menigheden.

¹⁾ Indførte i Palladii Formula visitationis provincialis seu præpositorum. 1555. Fol. B vi — C ii.

Unge og uforstandige Børn skulle ikke tilstedes til Sakramentet, førend de kunne deres Katekismus og forstaa, hvorfor de ville gaa til Sakramentet.

Bispen klager over, at Bolere og Bolersker ikke alle-
vegne staa aabenbart Skrifte; baade han og hun skulle af-
løses i Menighedens Paasyn, uden al Persons Anseelse eller
Hensyn til Slægtninge.

Ingen Præst skal lade sin Gjerrighed finde ved at
trænge paa store Gaver for Lig at begrave, som er at
trænge paa enkende Daler, paa Øxen og Stude; men an-
namme det, som skjelligt er og sædvanligt, og gives med
en god Vilje.

Sjælegave givet til Kirken eller Præsten, Oxe, Stud,
Hest osv. skal ikke »pompose« følge Liget til Kirkegaarden¹⁾.

Den Madvielse, som sker omkring Roskilde paa
Paaskeaften, skal aflægges og aflyses. Der bæres allehaande
Mad, item Rug, Byg, Havre, saa læser Præsten Benedicite
og en sønderlig Bøn derover, og dermed mener Bonden al
sin Mad og Korn at være benedidet det Aar ved denne
Læsnings Kraft.

Bispen klagede over Præsternes natlige Drikkelag med
Bønder, Borgere, adelige og andre, hvilket er mod deres
Embede; ligeledes over den slemme Skik med Banden.

Præsterne skulle leve ulasteligt, gudfrygtigt, ædrueligt,
som det sømmer fromme Ordets Tjenere, eller ogsaa skulle
de miste deres Embeder. Exempler: Hr. Rasmus i
Assendrup²⁾ og Hr. Johannes fra Hven.

Ingen Præst skal umiddelag handle med nogen Enke,
som han finder for sig. Exempel: Hr. Rasmus i Vejlø.

De skulle staa aabenbar Skrifte, som ligge hos deres
trolovede, førend de komme til Kirken.

¹⁾ I en anden Opskrift (3): Ej maa nogen Sjælegave, Stud eller Ko
indledes for noget Lig superstitionse paa nogen Kirkegaard, som
hertildags sket er, men udenfor Kirkegaarden forvises til den, den
have skal eller givet er.

²⁾ Denne Mands Brøde omtales nærmere nedenfor, S. 491.

Der skal ikke holdes Messe paa Paaskeaften, som der sker omkring Roskilde.

Degne, der ere svækkede ved Alderdom, maa ikke antage sig Medhjælpere uden Provstens og Bispens Samtykke og Examen.

»Vitium carpendum in ædituis, in cantando non servatur finalis nota, nec syllabas debite pronunciant, non procumbunt sub precatione sed sunt heluones et multiloqui.«

(De sædvanlige Monita om Degnene gentages.)

Svar paa fremsatte Spørgsmaal.

Om dem, som begynde Ægteskabet af Løsagtighed; derpaa arbejder Bispen dagligen, et almindeligt Kongebrev at komme til Landsting. Desimellem skulle Præsterne advare Folket for slige Ægteskaber.

Bandsatte Mennesker skulle straffes af Øvrigheden; dø de, da skulle de ikke begraves i Kirkegaarden, men udi Høj og heden Jord.

De, som have selv skilt sig ad, maa ingenlunde holdes ved Magt, men det skal gives deres Herskab tilkjende, og de skulle komme tilsammen igjen.

Hvo som tvivler paa, nogen at have tiendet uretfærdigen, da forfølge han hannem efter Recessen og Ordinansen.

Den aabenbare Afløsning skal holdes ved Magt hos alle, som Kirken fortørne med aabenbare Laster.

Sager.

Her Peder i Strøby og Her Mogens, hans Søn og Kapellan, kom i Trætte. Sønnen klagede paa Faderen, at han havde i almindelige Bededage givet Aarsag til Drukkenskab og da givet Bønderne deres Tiendeøl, hvilket Her Peder ikke negte kunde. — Der blev dømt af de Herrer Provster, at begge fortjente Straf: Faderen, fordi han havde givet Bønderne Øl paa hin Tid; Sønnen, paa Grund af den skammelige Ukjærlighed, hvormed han blottede sin Faders

Skjændsel. Dommen blev dog saaledes formildet, at begge skulde afbøde den Forargelse, som de aabenbart havde givet. Faderen gjorde det staaende, men Sønnen fik Befaling knælende at afbøde hos Provsterne og Præsterne og især hos sin Fader, hvad han havde forset sig. Sønnen gjorde det uden Taarer, Faderen græd bitterligt, og mange af dem, der sad omkring, græd med ham. Derpaa bleve de gjen-
sidig forligte.

Her Rasmus i Asmindrup i Merløse Herred blev sagt fra sit Præsteembede for sin adskillige Skjørlevnet, han brugte i sin Alderdom.

Synodalia fremsatte uden for Ordenen i Roskilde¹⁾ af de hæderlige Mænd D. Hans Albretsen, Sjællands Biskop, og Bjørn Andersen, kgl. Lensmand, i Overværelse allene af de sjællandske Provster, den 29de
Januar 1567.

Dersom nogen Præstemand, Sognedegn, Kirkeværge haver med Rette at beklage sig for kort at være sket udi nogen Maade, at de være herudi betænkte skjellige Klage-
maal at føre dennem, Kgl. Majestæt i saa Maade tiltroendes vorder, og have gode Bevisning tilstede, paa det at, hvad som er frakommet hertildags med Uret, maatte med Rette komme tilbage igjen, og skal de føre samme Klagemaal hid til Roskilde den Onsdag næst for Midfaste. Hvor som nogen findes for Frændskab eller Venskab at fordølge Kirkens eller Sognets Rettighed, skal han være forpligtet at staa Kgl. Maj. til Rette derfor og straffes som en utro Mand og ulydig.

Provsterne skulle ufortøvet fare til Herredskirkerne og forfare, om der er i Kirkerne eller hos Præsterne den

¹⁾ Saaledes Opskr. Nr. 1; Opskr. Nr. 6 har derimod: i Antvorskov Kloster, samme bemærker ogsaa, at disse Monita blev dikterede af Bispen, noget hvorom deres Form ogsaa vidner.

danske Manual og Ordinansen, og dersom de ikke findes, skulle de strax optegne, hvormange Exemplaria der fattes, og derom skikke Bud og Brev til Kjøbenhavn.

Dersom nogen Præst understaar sig anderledes at handle med Sakramenterne, Daabens og Alterens Sakramente, udi Læsning og Formaning, end som udi samme Manual forfattet er, skal Provsten det strax give tilkjende, saafremt han ikke vil svare til hvis Forsømmelse og Ulempe deraf kommer, og være straffet for Ulydighed.

Dersom der findes nogensteds udi Kjøbstederne, at Kirketjenere og Skoletjenere ikke have bekvem Bolig for Kirkeværgers Forsømmelse, skal Provsterne med det allerførste give det tilkjende for Lensmanden og Superintendenten, at der kan raades Bod derpaa.

Skal der forfares om Degne, hvor de ikke have Boliger. Item skal forhandles, hvorledes til skal gaa med de Degne, som fæste Bondegaarde og lade Degnestavnen staa øde.

Der skal tillyses udi alle Prædikestole, at de, som ikke holde helligt om Søndage og Helligdage, som ere berammede og budne i Ordinansen, desligeste Bededage, som af Kgl. Majestæt over alt Riget befalet bliver, skulle straffes af Øvrigheden efter Loven, og Sognepræsterne skulle ikke tie derom, saafremt de ikke ville være straffet derfor.

Alle Hospitalsmestere skulle tilsiges, at de ere med deres Regnskab rede, naar dennem tilsiges at gjøre Regnskab i Lensmandens og Superintendentens og Sognepræstens Nærværelse; her skal og forfares, om der er noget kommet fra med Uret, Skov, Mark, Ager eller Eng.

Om Tiende af de Kjøbsteder, som bruge Avl, skal holdes efter Ordinansen, eller Provsten skal under sin Straf være pligtig at give Lensmanden og Superintendenten tilkjende.

At Provsten lader intet Kald gaa, førend Lensmanden og Superintendenten ere derom besøgte.

Provsterne eller Præsterne skulle intet befatte sig med Ægteskabssager, hvor der begjæres Dom og Skilsmisse,

men forvise dennem til Dom til den næste Termin. Hvem her findes imod at gjøre eller at give nogen Dom i saadanne Sager, skal stevnes derfor og straffes som en ulydig imod Kgl. Maj.s Ordinans.

Skal forhøres i Kjøbstederne, som Præbender og Vikarier er, og ikke er Kapitel, om samme Vikarier er kommen til den Brug, som de af Ordinansen tilskikket er.

Hvor der findes Skjærlevnets-Folk, skal Præsten give det hver deres Herskab tilkjende, at de straffes af dennem, førend de annammes til aabenbarlig Pønitens.

Dette forskrevne skulle Provsterne udlede, skriftligen og klarligen tilkjende give her paa Roskildgaard den næste Onsdag før Midfaste Søndag, saafremt de ikke ville staa til Rette, om det bliver forsømmet. Datæ Roskildæ Anno Domini 1567, den 29 Januarii.

Antegnelse om et Register over ganske Stiftet, samme Tid overantvordet, at hver Provst i sit Herred skulde optegne al Beskeden under disse Artikler.

N. Herred. N. Kirke.

I. Hvor mange Decimantes til hver Kirke er.

II. Om der er andre, som have Jus patronatus til Kirken end Kongen.

III. Og hvem der haver Kongens Anpart af Tiendekornet, hvad de give der af, af hvem de have fæstet, og hvis Breve de have.

IV. Om der ligger Kirke-Gaarde til, udi hvad By, hvem der udi bor, hvad de skyldte, hvad Ager og Eng dertil ligger, og hvad der til kan saas, af [hvem] de have fæstet, og hvis Navn de have paa Fæstningen.

V. Om hun haver Penning-Hus, hvo deri bor, og hvad de skyldte.

VI. Om hun haver øde Jorder, paa hvad Mark de ligge, hvem dem haver, hvad de skyldte, og hvem dem haver fæstet.

VII. Om hun haver Skov, hvor stor den er, hvad den kaldes, og [hvor] mange Svin hun kan fede, naar Olden er.

VIII. [Hvor] mange Klokker hun haver.

XI. [Hvor] mange Bøger, Alterklæder og andet Redskab hun haver.

X. Om noget af dette forskrevne er kommet fra Kirken, hvem det haver, og hvorledes bekommet.

Til Præstegaarden.

I. Hvad Ager og Eng der tilligger, og hvis (o: hvad) der i alle Vange kan tilsaas.

II. Om der er Annexgaarde, til hvis Ejendom der til ligger, og hvad de skyldte, hvad der til kan saas, og hvem dem haver fæstet, og hvis Brev de have paa Fæstningen.

III. Om der ligger Mensalia til, hvem derudi bor, hvad Ejendom, Ager og Eng der tilligger, hvad det skylder, og hvad der til kan saas, af hvem de have fæstet, og hvis Breve de have paa Fæstningen.

IV. Om der ligger Penning-Huse til, og hvad de skyldte.

V. Om der ligger Skov til, hvad den kaldes, og [hvor] mange Svin den kan fede, naar Olden er.

VI. Om der ligger øde Jord til, paa hvad Mark, hvem dem haver, og hvad de kaldes.

VII. Hvis visse Smaaredsel Præsten haver aarligen.

VIII. Om der er noget frakommet, hvem det haver, og hvorledes de have det bekommet.

Til Degnestavnen.

I. Om der er Degnestavn eller ej, hvad Ager og Eng der tilligger, og hvad der til kan saas.

II. Om der ligger Penning-Huse til og hvad de skyldte.

III. Om der ligger øde Jord til, paa hvad Mark, hvem dennem haver, og hvad de skyldte.

IV. Om der ligger Skov til, hvad den kaldes, og [hvor] mange Svin den kan fede, naar der er Olden.

V. Hvis visse Smaaredsel Degnen haver aarligen.

VI. Om der er noget frakommet, hvem det haver, og hvorledes de have det bekommet.

At alle de Breve, item hvad er skrevet i gamle Messebøger, som enten lyder paa Kirkegods, Præstegods eller Degnegods, skal klarligen registreres, paa det man kan vide hvad derom er ¹⁾).

Synodalia ordinaria fremsatte i Roskilde af den hæderlige Mand, D. Hans Albretsen, Sjællands Biskop, i Overværelse af Provsterne og nogle Præster. Aar 1567, Onsdag efter „den rige Mand og Lazarus“, det er d. 4de Juni.

Først blev Kgl. Maj.s Brev læst om Tiende, som Præsterne gives, hvoraf hver Præst skal have sig en Kopi, som skal idelig læses for Almuen af Prædikestolen, at hver sig for Skade tager vare; men Hovedbrevet skal forkyndes til Landsting, Herredsting og Sognestevne. — Dette Brev lyder:

Vi Frederik den Anden (osv.). Hilser eder alle vore Undersaatter, Bønder og menig Almue, ihvem som helst I tjene eller tilhøre og bygge og bo over al Sjællands Stift, med Gud og vor Naaade. Vider, at for os er beklaget, at hos en Part af eder skal findes stor Uretfærdighed udi eders Tiende, som I aarligen ere pligtige at udgive, i saa Maade at mange understaa dennem, naar de føre deres Korn ind i Laden om Høsten, at udlede det allerværste

¹⁾ I Rostgaardske Saml. (Univ. Bibl.) Nr. 67 Fol. findes et Haandskrift, der indeholder de fuldstændige og højst udførlige Resultater af den her paabudne Registrering af Kirkegodset. Haandskriftet har flg. Titel: »En Bog, som indeholder hvis Gaarde, Pengeshuse, Ødejorder, Skove og anden vis Rente, som ligger til Kirkerne, Præstegaardene og Degnegaardene udi Sjællands Stift, eftersom ærlig og volbyrdig Mand Bjørn Andersen til Stenholt, Høvedsmand paa Kjøbenhavns Slot og Kgl. Maj.s Befalingsmand over Sjællands Stift, haver ladet colligere og sammendrage Anno 1567 ved Michel Perssen, som den Tid var Stiftsskriver«. Hvis man havde en lignende Registrering fra vore Dage, vilde en Sammenligning ikke være uden Interesse.

Korn, deriblandt findes, og det til Tiende udgive. Sammeledes hvor de skulle udgive den tiende Kjærv af alt deres Korn, yde de undertiden ikkun Halvparten, og end stundom det som mindre er, og dermed bedrage baade os, Kirken og Præsten, og med slig deres Uretfærdighed først højligensynde imod Guds Bud og Befaling, og siden gjøre imod deres rette Øvrigheds Mandat, som er i Ordinansen og Recessen udtrykt; for hvilke Sager Gud giver og undertiden ringe Grøde paa Jorden. Thi bede vi eder alle, og hver særdeles strængeligen hyde, at I herefter retfærdeligen tiende efter Ordinansens og Recessens Lydelse; saafremt at dersom nogen Mistænkelse er, at han utroligen med sin Tiende handlet haver, skal vor Lensmand Fuldmagt have at opkaste al hans Korn i Laden, og dersom han da findes skyldig og ikke retfærdeligen tiendet haver, skal forskrevne vor Lensmand lade straffe hannem, som vedbør, uden al Naade. Hvorefter hver sig kan vide at rette, og for Skade sig at tage vare. Givet paa vort Slot Frederiksborg, den 11 Aprilis Aar 1567. Under vort Signet.

Frederik.

Sognepræster skulle ikke tie for Provsten, om de fornemme nogen at have tiendet uretfærdeligen, desligeste Kirkeværger, at Provsten kan give Lensmanden det tilkjende.

Aar 1560 gjorde sl. Her Herluf Trolle en Kontrakt, at intet Tiendeøl nogensteds skal gives¹⁾; dersom nogen Præstemand plages for Tiendeøl af sine Sognemænd imod denne Kontrakt, da skal han give Bjørn Andersen det tilkjende²⁾.

¹⁾ Se overfor S.

²⁾ I en anden Opskrift (1) siges blot: Blev der ogsaa talt om den Bekostning, Præsterne gjøre med Mad og Øl til dem, som tiende, og derom skulde forhandles med Bjørn Andersen. Item om Kirkeværger skulle give Bønderne noget Øl, for de føre Kornet til Kirkeladen, og at der maatte tillyses til Landsting, hvad herom holdes skal.

Det er almindelig Klage, at hvad her besluttet paa Landemodet, det holdes intet af; derfor skulle Provsterne ikke allene sige sine Præster, hvad der besluttet, men og dictere det til Pennen og gjentage de nærmest foregaaende Aars Synodallier.

Provsterne skulle i Landemode ved deres Ed bære Vidnesbyrd om deres Præsters og Degnes Lærdom, Levnet og Vilkaar, at de, som skyldige ere, maatte straffes, thi der findes Drukkenskab, Øltapperi, Dands, Hug og Stik, blodige Eder, item de syge forsømmes etc. Nogle leve som Tyranner mod deres Hustru og Husfolk, andre bruge usømmelige Klæder.

Ingen Præstemand skal holde Ølsalg med Drankerehus, eller bruge Kjøbmandskab imod Ordinansen.

Provsterne skulle have et Register med sig til Landemode, hvor tit hver Sognedegn har læst for de unge Børn Katekismus i det Aar næst forgangen, efter Sognepræstens og Almuens Bekjendelse, og om han har sunget Latin efter Ordinansen.

Hvilken Bonde ikke vil lade sine Børn komme til Degnen, naar tillyses af Prædikestolen, skal, som for en anden Ugjærning, holdes fra Sakramentet, og klages for sin Øvrighed som den, der foragter Kgl. Maj.s Ordians¹⁾.

Onsdagsprædiken og Bededage skulle holdes alvorlig ved Magt efter Øvrigheds Befaling.

Alle Klagemaal, som nogen har med Præst og Degn, skulle efter Ordinansen først klages for Provsten, være sig Gjældssager eller andet, og dersom Sagen er saa drabelig, at Provsten ikke kan dømme derpaa, da skal han forvise Sagen til Lensmanden og Bispen, og dersom den da ikke forliges kan formedelst Præstens eller Degnens Gjenstridighed, naar han ej vil afskille Sagen eller betale sin Gjæld, saa maa han deles til Tinge. Og bliver nogen Præst eller

¹⁾ I Randen er bemærket (i Nr. 3): Synodale optimum, si adesset executio, sed sonitus inanis.

Degn mandheldeløs, da skal han afstaa sit Embede, indtil han har været hos Lensmanden og Bisp.

Provsterne maa have Magt at lade hindre alle Løbedegne og Løbeklerke, som fare om med Bedrageri, Trolddom, Sværdbrev og anden Skalkhed, og lade dennem forskrive til Kgl. Maj.s Lensmand.

Provsterne skulle se til, at der er idetmindste to Forstandere for de fattige i hvert Sogn, og at de gaa omkring, besønderlig efter S. Mikkel's Dag, paa Landsbyerne saavel som udi Kjøbstederne om Hjælp til de fattige, og at Præsterne tilforn paaminde Sognefolket derom af Prædikestolen.

Ved Præstevalg gives ofte Bænkekald¹⁾; men der skal holdes om Kald efter Ordinansen, og den kaldes, som Provsten kjender; og skal Provsten skrive til Bisp, naar nogen Sogne ere ledige. Thi det er Bispens Pligt at sørge for, at Gudstjenesten efter en Præsts Død ikke forsømmes, eller at Kaldet ikke udsættes til Skade for Menigheden. Derefter skal Menigheden kalde; men Provsten, som har større Indsigt end den raa Almue, skal lede Valget.

Hvilken som begjærer Kald til noget Sogn, skal forvare sig for Simoni; thi der maa ingen komme til Kald for Gunst og Gave, ej heller give Bønderne Tønder Øl, eller i andre Maader holde af dem, drikke sig drukken med dem i sit Hus, love dem Ager, Eng etc., paa det de vilde give dem Kald.

Hver Præst og Degn skal være forpligtet at holde sin Ager og Eng selv ved Hævd, og ej leje eller bebreve den bort; men formaar han ikke at besaa hende, maa han lade hende ligge usaat; hvo derimod gjør, skal af Provsten anklages for Lensmanden.

Det maa ikke tilstedes, at Præster gjøre Skifte (el. Mageskifte) med hverandre for nogen Venskabs eller egen Fordels Skyld, men hver blive udi sit eget Kald og Embede,

¹⁾ Herved forstaas Kaldelse underhaanden, uden lagttagelse af de lovlige Former.

uden han med Øvrigheds Samtykke og Almuens Bevilling lovligten derfra kaldet bliver.

Ingen Sognepræst maa af Letsindighed uden mærkelig Aarsag og Øvrigheds Samtykke og Bejaelse opsige og forlade sine Sogne og Almue. Men hvilken der findes efter denne Dag og denne Paamindelse at fordriste sig hertil, da skal han ikke annammes til det Kald igjen, og siden opholdes udi 2 eller 3 Aar, førend han maa komme til nogen anden Kirketjeneste.

Ingen Præst eller Degn skal forsidde sin Residens, men forskaaffe det, at den forbedres og ikke forarges; og dersom Provsterne finde Brøst derpaa, da skulle de tage Aasyn derom, endog den Stund Præsten lever.

Ingen Præst skal fortie nogen Fornedring, som sker i Sognene af Herrefolk eller andre, at de lægge Bønderne fra et Sogn og til et andet, og Præsterne faa da ikke deres gamle sædvanlige Rente deraf. Men Præsterne skulle give Provsten det tilkjende, at han strax ufortøvet skriver Lensmanden og Bispen til derom.

Ingen Præst, Degn eller anden maa holde sit Barn fra Daaben i 14 Dage eller mere for Barsels Skyld, men strax med det første, det kan ske, lade det faa Kristendom, andre til Exempel; dog skal der tages Hensyn til Barnets Tilstand.

Ingen fremmede Præster fra Halland, Bleking, Norge eller andensteds, skulle stedes til at gjøre Tjeneste, førend de have været hos Superintendenten og vist ham sine Vidnesbyrd ¹⁾).

Præsterne skulle forkynde Kgl. Maj.s Befaling om Faddere at bede, at der skal alleneste bydes fem Faddere: saaledes, at er det et Dregebarn, maa der bydes 3 Mænd og 2 Kvinder; men er det et Pigebarn, maa der bydes 3 Kvinder og 2 Mænd, og ikke flere; hvo som herimod gjør,

¹⁾ Eller: førend de af Bispen blive overhørte og af hannem forskrevne.

han skal straffes baade for Ulydighed og for det onde Exempel, han giver andre.

Formaningstalen før Altergangen skal oplæses af Palladii Manual, og ingen maa bruge nogen anden.

Paa Landsbyerne skal der ogsaa holdes Aftensang Paaskedag, Pindsedag og Juledag, efter Ordinansen¹⁾.

Den tredie Dag i Kristi store Højtider skal helligholdes; hvo det ikke vil gjøre, skal straffes for Ulydighed og Helligbrøde, hvad heller han er Præst eller Bonde.

Naar et Par Folk kommer fra et fremmed Sogn og begjærer af Præsten at vies sammen eller anden Kirketjeneste, da skal det ikke tilstedes dem, førend de have deres Skudsmaal fra det Sogn, de forlod, at man kan vide, hvad det er for Personer. Hvo som saadant Folk huser, skal have forbrudt halvt sin Huslod²⁾.

Provsternes Tæring til Landemode og fra skal dem af Præsterne betales.

Kirkeværgerne skulle holde Kirkerne ved Hævd, eftersom de have at gjøre med (ell. naar de have i Forraad af Kirkens).

Provster skulle have flittig Opseende med Præster og Kapellaner, som af Lisenhed prædike af Bogen og danske Postiller, hvilket ingenlunde maa tilstedes efter denne Dag.

Evangeliet »Da Herodes var død« skal altid prædikes Søndagen mellem Nytaar og Helligtrekonger, og »Da Jesus var bleven tolv Aar gammel« paa første Søndag efter Helligtrekonger.

Dersom nogen Præst eller Degn vil fæste nogen af Kirkens øde Jorder, skulle de med det første søge Stigtens Skrifer, saa skulle de blive dem næst forbunden.

Alle Sognedegne skulle almindelig bruge Ræckelin og de skulle sjunge de tre første Kristi Fester paa Latin, og

¹⁾ I en anden Opskrift tilføjes, at Præsten maa »ej lade sig fortage af Gilde og Lisenhed«.

²⁾ Den sidste Bestemmelse mangler i nogle Opskrifter, hvor der ogsaa kun tales om Tillysning til Ægteskab for ubekjendte Folk.

hver Søndag Introitus og Hallelujah efter Kongens Befaling.

Hvilken Degn, som ikke er Provsten og sin Sognepræst hørig og lydig med Sang, Ringen og anden Tjeneste, en Degn pligtig er at gjøre, skal straffes for Roskilde Domkirke efter det menige Raads (s: Landemodes) Samtykke.

Om Kalent.

1. Der skal ikke holdes uden ett Kalent aarligen.
2. Og det strax efter Landemodet, inden 8 Dage eller 14 Dage i det allerseneste.
3. Kalentet maa ikke udsættes længere paa Grund af en privat Aarsag til Gjæstebud: somme forholde Kalentet, at de kunne gjøre Barsel, Kirkegang eller Bryllup med det samme.
4. Præsterne skulle gjøre deres Kalent for sig selv foruden fremmed Folk. De skulle ikke tage Herremænd, Bønder eller Fogder udi Kalentet; saadanne kunne nemlig udlægge alt til det værste, og for deres Skyld opholdes Kalentet lang Tid, idet man maa tøve efter dem.
5. Kalent skal ikke holdes mere end paa én Dag, og skulle Præsterne med Degne, Hustruer og Svende være over Markeskjel, før Sol gaar op.
6. Kalent skal holdes med Maadelighed foruden Drukenskab, Spillemand, Bulder og Bang, Sværgeren og Banden.

Sag.

Her Mogens Perssøn Strøby¹⁾, Præst i Næstved, brugte i Kristi Nadvere Pæremost for Vin udi Kirken nu i Faste forleden, Søndag Reminiscere og to Gange siden. Dette beklagede Her Søren i Næstved, Provst; og bestod Her Mogens det selv, mente og med det første sig ikke at

¹⁾ Nogle Opskrifter har: »Her Mogens Pedersen i Strøby«, og som Afskriverens Bemærkning føjes til: qvi superiore anno patrem accusavit.

have gjort ilde dermed, fordi Mosten var saa klar som Vin, og han havde hørt andre forstandige Mænd have saa gjort. Denne Sag blev opsat til videre Betænkelse, dog blev hannem aabenbarligen tilsagt, at han ikke gjorde ret, at han saa daarlig traadte fra Kristi Indskikkelse; thi det er jo aabenbare, at som Kristus brugte Brød, saa brugte han og Vin i Nadveren (Matth. 26: Jeg vil ikke drikke af denne Vintræets Frugt).

Synodaler for Aaret 1568, fremsatte i Roskilde af hæderlig Mand D. Hans Albretsen, Biskop, Onsdag efter „den rige Mand og Lazarus”.

Præsternes Sammenkomst (convocatio) skal holdes udi alle Herreder efter Synodum, hvad heller der holdes Kalent eller ej.

Ingen fremmed Mandsperson, som ikke er i Kirketjeneste, skal gjøre Kalent, og Kalenter skulle ikke holdes før Landemodet¹⁾.

Naar Provsterne skulle visitere, da skal det tilforn tillyses, at det sker. Hvor der visiteres, skal der være fuld Tjeneste, d. e. Prædiken og Altergang.

Provsterne skulle have klare Registre, og antvorde Bispnen ved Landemodet, paa hver Præsts eller Degns Brøst enten i Lærdom eller i Levnet, desligeste paa alle andre

¹⁾ Saaledes Nr. 1, i Nr. 3 og 6 have fig. Bestemmelse: Synodalia statim post synodum, ipso die collationis ante prandium, skulle Præster og Degne foregives sine omni negligentia aut excusatione. Ej skal Kalenter for noget Bryllups, Barsels eller anden Koster Skyld opholdes. Item hvor hertildags ikke haver været holdet noget Kalent, da skal det optages, at Pastores kunne forsamles, ac conservent concordiam in doctrina et ceremoniis; dog skal ingen besværes over sin Evne med stort Kalent at gjøre. Ingen udvortes eller fremmed maa være Kalentbroder, ut conclusum est tempore Hermolai (s. Herluf Trolles), at Guds Ord eller vore Ceremonier eller Sang ej skulle komme udi Vanære.

Folk, som bruge Løsagtighed. Item skal optegnes, paa hvis Gods de ere, Stykke for Stykke¹⁾.

Naar Superintendentens Brev efter kongelig Befaling kommer til Provsterne, skulle de forsamle Præsterne, hvor de ville, og der forklare dem Kongens eller Superintendentens Befaling. Thi det er ikke nok, at Provsterne skrive en Seddel til Præsterne. Men hvilken Præst som findes ulydig, og ikke møder efter Provstens Begjæring, skal derfor straffes, som vedbør.

Superintendenten vil i sin Visitats forfare Præsternes daglige Øvelser og Læsning i Bibelen og andre Forfattere, og hvorledes de skikke sig efter Ordinansen. Thi hver Præst skal have sin sønderlige Øvelse hver Dag med at læse, nu Bibelen, nu gode Mænds Udlægninger (enarrationes), nu Melanths Loci og andre gode Forfattere.

Hver Præst eller Kirke skal have sin Manual at holde sig efter, som sidst blev trykt, og ej skal man anderledes handle med et hjemmedøbt Barn, end som den indeholder. Og dersom der ej er Manual, Passional og Ordinansen hos alle Præster og Kirker inden S. Mikkels Dag, da skal den Provst stevnes for Øvrigheden derudover, hvis Herred det findes udi. Og hvor Kirken ikke formaar samme Bøger at kjøbe, da skal Præsten for sine egne Penge. Desligeste skal han hver Søndag, endog der er i Ugen Bededage, fremsige Katekismus efter Prædikenen, ligesom den staar bag i Manualen.

Der skal af Kirkeværgerne kjøbes til hver Kirke Henrik Smeds danske Register over Bibelen (den gjælder 3 Mk.) efter Kgl. Maj.s Befaling og Brevs Lydelse, som blev aaben-

¹⁾ Saaledes Nr. 3 og 6, i Nr. 1 hedder det derimod: Provsterne skulle paa deres Samvittigheds Vegne ved deres Ed fremsige deres Sandhed om Præsterne, Degnene, de fattiges Forstandere og Sognefolkene, og give Bispen deres Forsømmelse, Ulempe og Ulydighed tilkjende. (Provsterne klagede da paa Øvrighedens Forsømmelse udi at straffe Hor og Skjørlevnet.)

barlig oplæst ved Landemodet. Men hvor to Sogne ere annexerede, have de ikke uden én behov.

»De ratione consiliandi Euangelia a Dominica post Natiuitatem Christi usque ad Septuagesimam singulis annis in synodo consulatur episcopus.«

Der skal gjøres alvorlig og almindelig Bøn i alle Sognekirker efter Prædiken for de Kristne i Nedertyskland og Holland, som forfølges med Ild og Sværd og andre ny og ynkelige Plager af Guds Ords Hadere og Forfølgere, og skal man bede for de gudfrygtige Fyrster, som have taget sig for at forsvare den rette Religion og beskjærme deres fattige Undersaatter imod gruelige Tyranner, at Gud ville give de gudfrygtige Fyrster Fremgang.

Der skal og bedes i hver Prædiken for Kongens Skibe og for Hæren.

Blev Kgl. Maj.s Brev læst, lyndendes, at Hans Naade har formærket stor Uenighed udi Kirkeskikke og Ceremonier, og besønderlig i det højværdige Alterens Sakramentes Trakterelse og Udbyttelse, hvoraf befrygtendes er at komme anden Vildfarelse; og er det strængelig under Kgl. Maj.s Hævn og Sraf befalet, at al Kirkeskik skal have sig efter den Form og Maade, som holdes i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn¹⁾. — Da Brevet var læst, gjorde Bispen navnlig opmærksom paa følgende Ting: Officium og Hallelujah skal synges paa Latin. Børnene skulle døbes strax efter Hallelujah, og efter Daaben skal Degnen synge: Nu bede vi den Helligaand. Hver Præst skal til Prikke vide Tallet paa Altergjæsterne, og dertil skikke saameget Vin og Brød, som Behov gjøres, og ikke consecrere to eller flere Gange. Herrens Bøn og Indstiftelsesordene skulle synges med de Noder, som staa i Ordinansen og Manualen. Der skal ikke sættes Bænk til Altergjæsterne. Naar Altergangen er forbi, skulle alle Kommunikanterne forføje sig til deres Plads.

¹⁾ Dette Kongebrev (af 13 Januar 1568) er trykt i Danske Mag. V, 86—87.

Brudevielse skal holdes i Kirken, strax efterat Hallelujah er sunget¹⁾. Degnen skal gaa ned (i Kirken) og midt blandt Folket synge disse fire Psalmer:

1. Alleneste Gud i Himmerig etc.
2. Nu bede vi den Helligaand etc.
3. Vi tro allesammen paa én Gud etc.
4. Gud Fader udi Himmerig etc.

Der skal ikke ringes for Lig tiere end én Gang, som ogsaa udi Kjøbenhavn sker. Trosbekjendelsen skal ved Daaben fremsiges fuldstændigt. Naar Præsten har berettet Folket, skal han ikke lyse Velsignelsen over dem, strax efterat Sakramentet er dem rakt, men simpelthen vende sig til Alteret og fuldføre Officium efter Ordinansen indtil Slutningsvelsignelsen, som han da klarligen skal fremsige.

Der skal ingen Aftensang forsømmes i Kjøbstederne for Barsel eller andet Gjæstebuds Skyld.

Ingen Sognestevner skal holdes udi Kirken, men paa Kirkegaard.

Præsterne skulle med Flid straffe Skjørlevnet og Urenlighed. Og haver Bispen udraabt, at alle Skjøger og Bolefolk skulle miste Huden herefter til Kagen, som saa uhøvisk lig leve i Utugt. Og haver Kgl. Majestæt allerede uden at være mindet eller opfordret ladet hudstryge fire Skjøger ved Frederiksborg Galge nu nylig, som Hans Naades egen Præst aabenbarlig gav tilkjende ved Landemodet.

Hvo som er mistænkt for nogen Sag, ham maa ej bevises nogen Ærestjeneste i Kirken, førend han har purgeret sig.

Det er Bispens Raad, at naar nogen ligger sit Barn ihjel første Gang, da handles med den samme, som tilforn er besluttet, men kommer den anden Gang igjen, da skal

¹⁾ Her maa vel underforstaas: hvis der ikke er Barnedaab, da Daaben, som ovenfor er bemærket, ogsaa skulde foregaa strax efter Hallelujah.

Provsten først give Øvrigheden det tilkjende og siden afløse den samme i Kirken¹⁾.

Det Offer i Egede, Bistrup og Undløse, som kaldes det hellige Løsen, skal aflægges.

Præsterne skulle give Provsterne, Bispen og Lensmanden sine Sager tilkjende, og Præsterne skulle ingenlunde være saa fortrykken, at de lade sig fordele til Tinge for Gjæld²⁾.

Præstemænd skulle ikke lade sig forkue af Bønder eller Herremænd fra sin Rettighed, og ikke fortie det; men strax give Bispen og Lensmanden det tilkjende.

Præsterne skulle flittigen paamine deres Almue, at de godvilligen hjælpe de fattige udi hvert Sogn, naar de besøges af de fattiges Forstandere om Efterhøsten eller anden Tid.

Det maa ikke forsømmes at ringe Fredsklokken Aften og Morgen.

Ingen Kvinde maa gifte sig, hvis Mand er kommen i Krig og er ikke igjenkommen, inden Krigen er endt, uden det kan bevises med to eller tre Vidner, at han er omkommen.

Her Anders i Blovstrød blev i dette Aar offentlig kaldt til Rette, »quia conjugium incepit a libidine«³⁾, men efter Provsternes Forbøn blev han taget til Naade, da han lovede Forbedring.

¹⁾ I en anden Opskrift (3) gives desuden den almindelige Regel: De som engang ere offentlig afløste, og atter falde tilbage til den samme Synd, skulle ikke antages til Afløsning uden sikre Tegn paa Anger, men forvises først til Øvrigheden, af hammen [at] straffes som vedbør.

²⁾ I en anden Opskrift lyder dette Monitum: Ingen Præstemand skal søge Tinget uden sin Bisps og Provsts Raad og Samtykke: thi de maa ingenlunde søge Tinget, men deres Øvrighed.

³⁾ Betydningen heraf er formodentlig, at Præstens Kone er kommen for tidligt efter Brylluppet.

Om Degnene.

Degne, som søge Kalent og formuendes ere, skulle hjælpe til Kalentet af deres Evne efter Brødrenes Samtykke.

Sædedegne og de, som gaa af Skolen, skulle være forpligtige selv at være tilstede i Kirkerne (og ikke forskikke andre ynkundige for dem, som ofte sker), naar Tjenesten holdes, og at spørge deres Sognepræster, hvad de skulle synge i Kirkerne udi hver Højtid og om Søndagene.

Naar nogen Degn for Alderdom ikke kan tjene, maa han fæste sig en ung Person, som dertil er bekvem, til Tjenesten, og hammen forsyne med Løn og Underholdning.

Roskildske Synodaler 1569, Onsdag efter „den rige Mand og Lazarus”,
der er den 15de Juni.

Ærlig og velbyrlig Bjørn Andersen, Kgl. Majs Befalingsmand over Sjællands Stift, var den Dag tilstede hos Provsterne; men fordi at salige Dr. Hans Albretsøn, Superintendens, døde i det Aar den 25de Maj, og der endnu var ingen kommen i hans Sted, blev der ingen sønderlig Artikler foregivne, men disse følgende Sager bleve fremsatte og optegnede til ydermere Betænkelse.

1. Her Mads i Bakkendrup, Provst i Løv Herred, berettede, at en Ægtekvinde, Else, i Gjorslöv By i Løv Herred havde ligget sit tredie Barn ihjel, og hun det ikke bestod, førend Barnet var jordet, og at han havde givet hendes Husbondes, Henrik Holcks, Foged det tilkjende, som og tog Borgen af hende. Derfor adspurgte Her Mads, om at han maatte afløse hende; da blev hannem sagt, at han skulde tage skriftlig Bevisning for, at nu Henrik Holcks Foged gjorde Bøn for hende, at hun kunde afløses; da maa han afløse hende.

2. Her Søren af Næstved beklager, at der er ingen Skolemester i Næstved, hvorfor han fik Befaling at skrive til Halmsted efter en Person¹⁾.

3. M. Hans paa Møen²⁾ berettede: I. at der har været en ond Sædvane der paa Landet med Brudefolk, som, efterat de ere trolovede, beligge sig med hverandre, førend de blive tilsammenviet, og at de pleje at afløses derfor, førend de tilsammenvies. II. Om Tienden, at Folket der paa Landet vilde ikke rette sig efter deres eget Samtykke med hvis de aarligen er forhøjet at give skulle, og ikke heller ville de tiende efter Ordinansen. III. At de paa Møens Land ville ikke give deres Jord beskreven, som de andre gjort have over Sjællands Stift.

4. Her Lavrits i Hammer, Provst i Hammer Herred, berettede, at Her Oluf i Kyng var nær slaget ihjel med en Øxe af en Svend Jensen paa Svinø, Mandag efter Trinitatis, og er han Mikkell Sehesteds Bonde, at der maatte derfor skrives til Mikkell Sehested.

5. Her Anders i Hørby, Provst i Tudse Herred og Skippings Herred, gav tilkjende, at Klamstrup³⁾ Sogn med sit Annex Torbenfeld haver nu noget nær to Aar været foruden sin rette Sognepræst, siden salige Her Jens døde, og er denne Fortøvelse sket formedelst nogen Uenighed, som yppedes der for tvende Personers Kald til samme Sogne, hvilke blev begge afsagt fra samme Sogne. Nu er der en fattig Mand, Her Jakob, som haver været salige Her Jenses Kapellan, og gjort Tjeneste efter hans Død udi Klamstrup Sogn til denne Dag, men Torbenfeld [Kirke] haver

¹⁾ »Credo tamen hic subesse dolum«, har Afskriven i Opskriften Nr. 1, eller hans Kilde, i Parenthes tilføjet.

²⁾ Istedenfor »M. Hans paa Møen«, som Opskr. Nr. 1. har, staar i Opskr. Nr. 3: »Mester Hans Maagensön«, — maaske er det en Skriv- eller Læsefejl, da disse to ellers afvigende Opskrifter i dette Aars Synodallier forøvrigt stemme ordlydende overeens med hinanden.

³⁾ I Opskr. Nr. 3. Kalstrup; begge Dele er vistnok fejl for Skamstrup. Torbenfeld er det nuværende Frydendal.

været tillukt paa $1\frac{1}{2}$ Aars Tid for forskrevne Tvists Skyld, indtil nu Pindsedag næst forleden. Og er samme Hr. Jakob gift og haver tilforn været Skibspræst paa Kgl. Maj.s Orlogsskib og begjærer at maatte bekomme samme Sogn.

6. Provsterne beklagede allesammen, at mange Kirker vare saa saare forfaldne og havde Hjælp behov; desligeste, som ynkeligt er, at Kirkerne ere saa arme, at de ikke kunne mangesteds anderledes faa Vin og Brød til Sakramentet, uden at Bønderne skyde Skinderskud (thi denne Glose bruge de forfængelig, ligesom de sad til Gilde og dennem fattedes Øl). Sommesteds gaa de omkring med Tavlen og bede Bønderne lægge noget udi til at købe Vin og Brød for, eller de faa intet af Sakramentet. Derfor vare Provsterne begjærende, at, hvor som saadan Trang er, Kgl. Maj.s Naade vilde for Guds Skyld unde Kirkerne noget af Tienden til Hjælp dertil.

*Formula adhortandi ad poenitentiam et quasi
excommunicandi impoenitentes, bis in anno usitata.
M. Joh. Thomæ¹⁾.*

Efterdi mine elskelige Guds Børn den hellige Højtid tilstunder, i hvilken vi begaa $\left\{ \begin{array}{l} \text{incarnationem} \\ \text{resurrectionem} \end{array} \right\}$ og mange pleje for Højtidens Skyld at gaa til Sakramentet, og fordi her findes stor Brøst paafærde, at den største Part synes mere at gjøre det for en Sædvane Skyld, Skrømteri og udvortes Skin, end for den rette Aarsag, til deres Tros Bestyrkelse, da er det ganske vel berammet udi vores Kirkeordinans,

¹⁾ M. Hans Thomesen var Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn og Sjællands Stifts »øverste Provst«, han har ved denne Lejlighed indtaget Biskoppens Plads. Da dette Stykke kun findes i Zwergs Afskrift (Nr. 8), meddeles det ordret efter denne.

som er uddragen af den hellige Skrift, at de, som ville nu og anden Tid annamme Sakramentet, Kristi Legem og Blod, skulle flittigen formaneshes og advares, at de ikke annamme det som Judas. Hvo som uværdelig æder af dette Brød og drikker af Herrens Kalk, han er skyldig udi Herrens Legem og Blod, men at hver skal prøve sig selv, førend han drikker af Herrens Kalk; eller, om de ikke ville lade sig paaminde og undervise, skal de vide at holde sig fra denne Delagtighed, det hellige Sakramente, indtil de gjøre Pønitens, rette og bedre sig, at de paa andre Tider kunne stedes til Sakramentet med kristne Mennesker. Beder jeg derfor alle mine nærværende Sognefolk, at I ville nøje agte paa Ordinansens Ord og deres Forklaring, og hver, eftersom han af sin Samvittighed ikke dømmes fri, tragte til at rette sig imod Gud og Kgl. Majestæts Ordinans.

1. Alle de, som ere aabenbare bandsatte og ikke igjen afløste.

2. De, som forhærdeligen hænge ved nogen vitterlig Kjætter, som Vederdøbere, Sakramentskjændere og andre Sværmere.

3. Saa mange, som haardnakkelig leve i nogen aabenbare Last imod Guds Bud, alle Troldkarle, Troldkvinder, som have gjort Pagt med Djævelen, imod det første Bud, desligeste Guds Ords Forhaanere og Foragtere, som misbruge Guds Navn med blodige Eder; item Menedere, imod det andet, og de som forhærdeligen foragte Jesu Kristi hellige og dyrebare Ord; item Præstehadere, imod det tredje; hvorledes kunne de være delagtige i Sakramentet, som forsmæddet Ordet og Ordsens Tjenere!

4. Alle de, som slaa og bande deres Forældre.

5. Manddrabere, Forrædere, Tyranner og Voldsmænd, som bruge deres Styrke og Magt at fortrykke og fordærve andre; item de, som leve i aabenbare Had og Avind.

6. Horkarle, Jomfrukrænkere, Skjarlevnere, Horer og Skjøger, Bolere og Bolskab, Æreskjændere, Tyranner imod deres Hustruer, Ruffersker og de, som holde et uskikkeligt

Hus og ondt Levnet i deres Huse, daglige Drankere, Slemmere og Doblere.

7. Vitterlige Tyve, Røvere og Aagerkarle.

8. Vitterlige Løgnere og Skjændegjæster, Bagvaskere, alle de, som bære falske Vidnesbyrd imod deres Næste, og lægge Vind paa at forkrænke deres fattige Næstes gode Navn og Rygte med Bagvaskelse.

Saadanne, som aabenbar og foruden al Guds frygt leve, som synde og dermed forarge andre, formaner jeg for Guds Navns Æres Skyld og deres egen Saligheds Skyld, at de tænke til at gjøre en alvorlig Pønitense, og staar af fra saadanne Synder. Men hvis de ikke nogenlunde ville rette sig, da skulle de vide, at ligesom de have med deres egne Synder udelukt sig fra Guds Naade og Himmeriges Rige, saa bør dennem ogsaa at holdes fra det højværdige Sakramente og den kristne Kirkes eller Menigheds Omgjængelse, da de ogsaa skulle vide, at de ere Bandsmennesker, 1. udelukte fra Guds Naade og Venskab, 2. fra Alterens Sakramente, 3. den kristne Menigheds Delagtighed, indtil saa længe de gjøre en alvorlig Pønitense. Gud han oplyse dem dertil for den Helligaands Skyld. Amen.

Derfor vil jeg have eder allesammen mine kjære Sognefolk formanet for Jesu Navns Æres Skyld, [at] I ville prøve eder selv, førend I gaa til Sakramentet. Og er det saa, I befinde eder at være skyldige i de Maader, som sagt er, at I da fortryde eders Synder af Hjærtet, og omvender eder til eders Herre og Gud, og tror visseligen, at han vil være eder en naadig Fader for Jesu Kristi Skyld. I kunne vel skuffe eders Kirketjenere og annamme Sakramentet dog uværdeligen, men, tror mig, Gud lader sig ikke skuffe.

Ser til, at I ikke skuffer eder selv til evig Død og Fordømmelse. Gud give os alle sin Naade for sin Søns Jesu Kristi Skyld. Amen.
